

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาแนวคิดทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งเป็นหัวข้อตามลำดับดังนี้

1. แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการบูรณาการงานวิชาการงานกับการเรียนการสอนและการวิจัย
2. แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ
3. แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับแหล่งการเรียนรู้และภูมิปัญญาของท้องถิ่น
4. แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการจัดกิจกรรม “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้”
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการบูรณาการงานวิชาการงานกับการเรียนการสอนและการวิจัย

การบูรณาการงานวิชาการงานกับการเรียนการสอนและการวิจัยกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

การให้บริการทางวิชาการนอกจากเป็นการทำประโยชน์แก่สังคมแล้วยังช่วยเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ของอาจารย์เพื่อนำไปสู่การบูรณาการการจัดการเรียนการสอนและการวิจัยตลอดจนพัฒนาหลักสูตร พัฒนาผลงานทางวิชาการของอาจารย์ และขณะเดียวกันเป็นการสร้างเครือข่ายร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งถือเป็นแหล่งงานของนักศึกษาในอนาคต นอกจากนั้นการบูรณาการงานบริการวิชาการกับการเรียนการสอนและการวิจัยยังทำให้นักศึกษาเข้าใจกระบวนการเรียนรู้ในเชิงบูรณาการและมีแนวทางในการจัดกิจกรรมลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้ที่เป็นนโยบายหลักของกระทรวงศึกษาธิการในปัจจุบันได้อย่าง่องแท้ ชัดเจน เพราะได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเองจากภาคสนามที่โรงเรียนซึ่งเป็นการเรียนรู้จากสภาพจริงแสดงให้เห็นถึงศักยภาพทางวิชาการของนักศึกษาให้เป็นที่ยอมรับของโรงเรียนและสังคม ทำให้นักศึกษาได้ใช้ความสามารถในการแก้ไขปัญหา และการประยุกต์ใช้ความรู้กับชุมชนได้กว้างขวางขึ้น มีเจตคติที่ดีต่อการรับใช้ชุมชนและสังคมได้อย่างมีคุณภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2558 : 7)

การดำเนินงานการบูรณาการงานวิชาการงานกับการเรียนการสอนและการวิจัยจึงสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 หมวด 4 แนวการจัดการศึกษาในมาตรา 24 (5) ที่ระบุไว้ว่า “ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวก เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และมีความรอบรู้รวมทั้งสามารถใช้การวิจัย เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้” และมาตรา 30 ที่ระบุไว้ว่าให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ รวมทั้งการส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับการศึกษา และถือว่าเป็นหนึ่งในภารกิจหลักของมหาวิทยาลัย ที่มหาวิทยาลัยพึงให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชน สังคม ในรูปแบบต่างๆ ตามความถนัด และความเชี่ยวชาญของมหาวิทยาลัยแต่ละแห่ง (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2558 : 7)

จากพระราชบัญญัติการศึกษาดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ผู้สอนในยุคปฏิรูปการศึกษาต้องมีทักษะในการนำกระบวนการวิจัยไปพัฒนาการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพราะการวิจัยเป็นกระบวนการแสวงหาความรู้อย่างเป็นระบบ โดยใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่ก่อให้เกิดความรู้ใหม่ หรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ และเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต

จึงสรุปได้ว่าการบูรณาการงานวิชาการกับงานการเรียนการสอนและการวิจัยเป็นการนำเอาศาสตร์ของงานบริการงานวิชาการ งานการเรียนการสอนและงานวิจัยที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน มาผสมผสานเข้าด้วยกันให้กลมกลืนเป็นเนื้อเดียวกันจนมีความสมบูรณ์ครบถ้วนในตัวเองเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการสร้างองค์ความรู้ให้กับนักศึกษา โรงเรียน และชุมชนท้องถิ่นที่รับบริการตามสภาพบริบทของชุมชนหรือท้องถิ่นนั้น โดยยึดความต้องการของชุมชนท้องถิ่นที่รับบริการเป็นหลัก

แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research)

ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

การวิจัยเป็นกระบวนการแสวงหาความรู้อย่างเป็นระบบ โดยใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่ก่อให้เกิดความรู้ใหม่ หรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่อันเป็นการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต นับตั้งแต่รัฐบาลโดยกระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติในปี พ.ศ. 2542 เป็นต้นมาสถาบันการศึกษาทั้งในภาครัฐและเอกชนได้ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการศึกษามากขึ้นตามลำดับตามความต้องการจำเป็นของแต่ละสถาบันและหน่วยงาน โดยเฉพาะในด้านการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้

การสอนนั้นได้มีการใช้วิจัยเชิงปฏิบัติการกันอย่างแพร่หลาย ทั้งนี้มีนักวิชาการให้ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการทั้งของไทยและต่างประเทศพอสรุปได้ ดังนี้

สมถวิล วิจิตร วรธนา สุภมาศ อังศุโชติ รัชนิกุล ภิญโญ ภาณุวัฒน์ สุนิสา จัยม่วง และ ศรีชูศักดิ์ ศิริรุ่งพันธ์ (2556 : 7) ได้ให้ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการไว้ว่า เป็นการวิจัยที่มุ่งแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า มุ่งแก้ปัญหาในงานในหน้าที่ของตนหรือของทั้งหน่วยงาน ผลของการวิจัยนี้ใช้ได้ขอบเขตของปัญหานั้น

นวลอนงค์ บุญฤทธิ์พงศ์ (2556 : 17) ได้สรุปความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ไว้ว่า เป็นการวิจัยเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้าหรือเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ในการปฏิบัติงานกับกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

วีระยุทธ์ ขาตะกาญจน์ (2558 : 31) ได้กล่าวถึงความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการไว้ว่า เป็นการศึกษาค้นคว้า รวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ และตีความหมายอย่างมีระบบ และยืดหยุ่นเพื่อตอบสนองต่อความต้องการจำเป็นที่เกิดขึ้นในสถานการณ์เฉพาะถึงการปฏิบัติงานเพื่อให้เกิดความเข้าใจดีขึ้น หรือแก้ปัญหาเกี่ยวกับงานที่ทำอยู่ของผู้วิจัย และผู้ที่เกี่ยวข้อง

สมปอง พะมูลิลา (2561) ได้ให้ความหมายการวิจัยเชิงปฏิบัติการว่า เป็นกระบวนการวิจัยที่มีเป้าหมายที่จะแก้ปัญหา เป็นการทดลองปฏิบัติในสถานการณ์ตามธรรมชาติโดยวิเคราะห์สถานการณ์อย่างลึกซึ้งและเหมาะสม เน้นที่การสร้างการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นขั้นตอนและบันทึกข้อมูลอย่างเป็นระบบ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องตลอดกระบวนการวิจัย จนเกิดองค์ความรู้ต่าง ๆ ที่ได้จากกระบวนการวิจัยนำมาประมวลเป็นแนวคิด หลักการและสร้างเป็นทฤษฎีได้

จอห์นสัน (Johnson, 2008 : 28) ให้ความหมายการวิจัยเชิงปฏิบัติการว่า เป็นการวิจัยระหว่างการปฏิบัติงานเพื่อแก้ปัญหาที่ผู้ปฏิบัติงานกำลังเผชิญอยู่ โดยเป็นกระบวนการศึกษาสภาพหรือสถานการณ์ที่เป็นจริงของสถานศึกษาเพื่อทำความเข้าใจและพัฒนา ปรับปรุงคุณภาพของการปฏิบัติงาน

จึงสรุปได้ว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นการวิจัยที่มุ่งแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในสถานการณ์เฉพาะเรื่องที่พบในการปฏิบัติงาน โดยการศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ และตีความหมายสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างมีระบบและยืดหยุ่นเพื่อตอบสนองต่อความต้องการจำเป็นที่เกิดขึ้นในสถานการณ์นั้น ๆ เพื่อแก้ปัญหาที่ผู้ปฏิบัติงานกำลังเผชิญอยู่ให้บรรลุผลตามเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

ประโยชน์ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการเอื้อต่อการทำงานในลักษณะการบูรณาการงานการเรียนการสอนกับการวิจัยต่อสถานศึกษาและชุมชน มีประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในวงกว้างดังที่ ธีระรุญเจริญ (2546 : 149) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการไว้ดังนี้

1. ให้อาสาครูในการสร้างองค์ความรู้ ทักษะการทำวิจัย การประยุกต์ใช้ การตระหนักถึงทางเลือกที่เป็นไปได้ที่จะเปลี่ยนแปลงโรงเรียนให้ดีขึ้น
2. เป็นการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ นอกเหนือจากการเปลี่ยนแปลงหรือสะท้อนผลการทำงาน
3. เป็นประโยชน์ต่อผู้ปฏิบัติโดยตรง เนื่องจากช่วยพัฒนาตนเองด้านวิชาชีพ ช่วยทำให้เกิดการพัฒนาที่ต่อเนื่อง และเกิดการเปลี่ยนแปลงผ่านกระบวนการวิจัยในที่ทำงานซึ่งเป็นประโยชน์ต่อองค์กร เนื่องจากนำไปสู่การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติและการแก้ปัญหา
4. เป็นการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของผู้ปฏิบัติในการวิจัย ทำให้กระบวนการวิจัยเป็นประชาธิปไตย และทำให้เกิดการเรียนรู้ของผู้ปฏิบัติ
5. ทำให้ครูเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง
6. เป็นการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ นอกเหนือจากการเปลี่ยนแปลงหรือสะท้อนผลการทำงาน
7. ช่วยตรวจสอบวิธีการทำงานของครูที่มีประสิทธิผล

จึงกล่าวได้ว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการช่วยลดช่องว่างระหว่างการค้นหาความรู้ กับการนำความรู้ไปใช้ในการปฏิบัติงาน เป็นการนำความรู้มาทดลองใช้ด้วยการปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาในชีวิตจริง นอกจากนี้ยังสามารถสร้างความมั่นใจให้กับนักวิจัยในการนำความรู้ทางวิชาการมาใช้กับความเป็นจริง และรับรู้ถึงประโยชน์และคุณค่าของการใช้กระบวนการวิจัยในการพัฒนาวิชาชีพของตนเอง เป็นการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ นอกเหนือจากการสะท้อนผลการทำงาน รวมทั้งสร้างทัศนคติที่ดีในการทำงาน เป็นทีมที่ก่อให้เกิดการทำงานในเชิงบูรณาการที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

เคมมิส และแม็กแท็กการ์ด (Kemmis and McTaggart, 1988:15) ได้กล่าวถึง กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการว่าประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นวางแผน ขั้นปฏิบัติการขั้นสังเกตการณ์และขั้นสะท้อนการปฏิบัติ มีรายละเอียดดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นวางแผน (Planning) เริ่มต้นด้วยการสำรวจปัญหาที่สำคัญระหว่างครูและนักเรียน ผู้ปกครองและ/หรือผู้บริหาร เพื่อให้ได้ปัญหาที่สำคัญ ตลอดจนการแยกแยะรายละเอียดของปัญหานั้น เกี่ยวกับลักษณะของปัญหา เป็นปัญหาเกี่ยวกับใคร มีแนวทางแก้ปัญหายังไร เช่น ครูต้องเปลี่ยนวิธีสอน นักเรียนต้องทำงานเป็นกลุ่ม เป็นต้น ในขั้นตอนการวางแผนจะมีการปรึกษาร่วมกันระหว่างผู้เกี่ยวข้องทั้งหมด ซึ่งเป็นการวิเคราะห์สภาพปัญหาในชั้นเรียนอย่างครอบคลุมทุกแง่มุม

ขั้นที่ 2 ขั้นปฏิบัติการ (Action) หลังจากที่ย่างก้าววางแผนเสร็จสิ้นถึงขั้นลงมือปฏิบัติตามแผนการดำเนินงาน โดยใช้การวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้นร่วมกันของทีมงานเพื่อทำการแก้ไขปรับปรุง ฉะนั้นแผนที่กำหนดควรมีการยืดหยุ่นปรับแก้ได้ โดยผู้วิจัยต้องใช้วิจารณ์ญาณ และการตัดสินใจที่เหมาะสม และมุ่งปฏิบัติเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามขั้นตอนที่กำหนดไว้

ขั้นที่ 3 ขั้นสังเกตการณ์ (Observation) เป็นการสังเกตการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นขณะที่ยังดำเนินกิจกรรมตามขั้นตอนที่วางไว้โดยการจดบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งหมดที่คาดหวังและไม่คาดหวัง โดยสังเกตกระบวนการปฏิบัติ (The Action Process) และผลของการปฏิบัติ (The Effects of Action)

ขั้นที่ 4 ขั้นการสะท้อนการปฏิบัติ (Reflect) เป็นขั้นสุดท้ายของวงจรการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ คือการประเมินผลหรือตรวจสอบการปฏิบัติงาน หรือสิ่งที่ป็นข้อปฏิบัติของข้อจำกัดที่เป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติการ ผู้ร่วมวิจัยกับผู้เกี่ยวข้องควรนำข้อมูลที่รวบรวมไว้จากเครื่องมือต่าง ๆ มาตรวจสอบปัญหาที่เกิดขึ้นในแง่มุมต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับสภาพสังคมหรือสิ่งแวดล้อมโดยผ่านการอภิปรายปัญหา การประเมินโดยกลุ่มทำให้ได้แนวทางในการพัฒนาขั้นตอนของการดำเนินกิจกรรม และเป็นข้อมูลพื้นฐานนำไปสู่การปรับปรุง และการวางแผนปฏิบัติต่อไป

ขณะเดียวกันพอเพียง ทรัพย์อินทร์ ไพบุลย์ อ่อนมั่ง และสุภาพร สุกสีเหลือง (2551) ได้เสนอลักษณะของวงจรการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (The Action Research Spiral) ไว้ 4 ขั้นตอนคือ

1. การวางแผน (The Plan) เป็นการตั้งความคาดหวัง การมองไปในอนาคต
2. การปฏิบัติ (Action) เป็นการปฏิบัติตามความคาดหวังที่วางไว้ ภายใต้การทำงานที่มาจากแนวคิดตามข้อตกลงของกลุ่มผู้ปฏิบัติงานที่ได้รับการไตร่ตรองอย่างรอบคอบ ผ่านการวิเคราะห์วิจารณ์มาแล้ว และระหว่างการปฏิบัติงานจะมีการบันทึกรายงาน เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ วิจารณ์กันอีกในภายหลัง
3. การสังเกต (Observation) เป็นการบันทึกข้อมูลพื้นฐานไว้ใช้ในการสะท้อนเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างการทำงาน มีการวางแผนการสังเกตอย่างรอบคอบ และผู้สังเกตจะต้องเป็นผู้ที่มีความไวในการจับสถานการณ์ หรือเหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้นโดยไม่คาดฝัน
4. การสะท้อน (Reflection) เป็นการสะท้อนถึงการปฏิบัติงาน การกระทำตามที่บันทึกไว้จากการสังเกต เก็บข้อมูล โดยใช้การอภิปรายกลุ่มร่วมกัน และถือว่าเป็นการประเมินอย่างหนึ่ง และการให้ข้อเสนอแนะในการวางแผนปฏิบัติครั้งต่อไป

Coghlan & Brannick (2001 : 19) อ้างถึงใน วีระยุทธ์ ชาตะกาญจน์ (2558) ได้แบ่งกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นขั้นตอนเบื้องต้น 1 ขั้นตอน คือ การทำความเข้าใจบริบทของปัญหาที่ต้องการแก้ไขและการกำหนดจุดมุ่งหมายการปฏิบัติการเป็นลำดับแรก และมีการปฏิบัติตาม

ขั้นตอนหลักอีก 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การวินิจฉัย (Diagnosing) 2) การวางแผนปฏิบัติการ (Planning) 3) การลงมือปฏิบัติการ (Taking action) และ 4) การประเมินผลการปฏิบัติการ (Evaluation action)

ทั้งนี้การใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ผู้วิจัยต้องตระหนักอยู่เสมอว่ากลุ่ม บุคคลที่เกี่ยวข้องมีความสำคัญต่อกระบวนการดำเนินการวิจัย ไม่ควรจะทำตามลำพังและควรใช้วงจรของกระบวนการวิจัย ซึ่งประกอบด้วย การวางแผน การปฏิบัติ การสังเกต และการสะท้อนผลการปฏิบัติ เพื่อนำมาปรับปรุงแผนงานแล้วดำเนินกิจกรรมที่ปรับปรุงใหม่ ซึ่งวงจรทั้ง 4 ขั้นตอนดังกล่าวจะมีลักษณะการดำเนินการเป็นบันไดเวียน (Spiral) และมีการกระทำซ้ำตามวงจร จนกว่าจะได้ผลปฏิบัติการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง พร้อมกับต้องบันทึกผลในทุกๆ ขั้นตอนที่สำคัญ นั่นคือ 1) บันทึกผลของการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมและการฝึกปฏิบัติ 2) บันทึกผลของการเปลี่ยนแปลงการใช้ภาษาและการสื่อสารในห้องเรียน หรือ หน่วยงานและกับบุคคลที่เกี่ยวข้องกับปัญหาที่ต้องการแก้ไข 3) บันทึกผลของการเปลี่ยนแปลงการสัมพันธภาพทางสังคมและการจัดระบบองค์กรที่ช่วยลดอุปสรรคต่อการฝึกปฏิบัติ 4) บันทึกผลของการพัฒนาการที่เป็นข้อค้นพบที่สำคัญของการวิจัย

จึงสรุปได้ว่าการนำกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนจะช่วยให้ผู้สอนสามารถพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนได้เหมาะสมกับสภาพการณ์ของผู้เรียนและสามารถแก้ปัญหาตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้อย่างแท้จริงและจำเป็นต้องอาศัยผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย มีการสะท้อนกลับเกี่ยวกับการปฏิบัติงานเพื่อให้เกิดการพัฒนาปรับปรุงการทำงานให้ดีขึ้นสำหรับการปฏิบัติในครั้งต่อไป ซึ่งการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ 4 ขั้นตอน (P-A-O-R) คือ มีการวางแผนการทำงานร่วมกับนักศึกษา (Plan) ปฏิบัติการภาคสนามในการเป็นวิทยากรร่วมกัน (Action) ขณะปฏิบัติมีการสังเกต (Observation) บันทึกผลการทำงาน และนำผลการปฏิบัติการมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยการสะท้อนกลับหลังการปฏิบัติงานร่วมกัน (Reflection) โดยการบูรณาการกระบวนการดังกล่าวควบคู่กับการบริการงานวิชาการกับการเรียนการสอนและการวิจัยไปพร้อมกันและนำมาปรับปรุงแก้ไขในการปฏิบัติงานครั้งต่อไป

แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับแหล่งการเรียนรู้และภูมิปัญญาของท้องถิ่น

ความหมายของแหล่งการเรียนรู้

นับตั้งแต่ประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 หมวด 4 แหล่งการเรียนรู้จึงมีบทบาทสำคัญในฐานะที่เป็นแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาได้เป็นอย่างมาก ทั้งนี้มีนักวิชาการและผู้รู้ได้ให้ความหมายของแหล่งการเรียนรู้ไว้ใกล้เคียงกันพอประมวลสรุปได้ดังนี้

กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2545 : 144) ได้ให้ความหมายของแหล่งการเรียนรู้ว่า หมายถึงแหล่งข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ และประสบการณ์ที่สนับสนุนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ใฝ่รู้ แสวงหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเองตามอัธยาศัยอย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

จันทรา อ่อนระหง (2550 : 10) ได้ให้ความหมายของแหล่งเรียนรู้ว่า หมายถึงแหล่ง หรือที่รวมซึ่งอาจเป็นสภาพหรือสถานที่หรือศูนย์รวมที่ประกอบด้วยข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ และกิจกรรมที่มีกระบวนการเรียนรู้หรือกระบวนการเรียนการสอนที่มีรูปแบบแตกต่างจากกระบวนการเรียนการสอนที่มีครูเป็นผู้สอนหรือเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ เป็นการเรียนที่มีกำหนดเวลายืดหยุ่น สอดคล้องกับความต้องการและความพร้อมของผู้เรียน

ส่วนมะลิวัลย์ จันทกนกการ (2561) ได้สรุปความหมายของแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นว่า หมายถึง ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬา สถานประกอบการ วัด ครอบครัว ชุมชน องค์การภาครัฐและภาคเอกชน แหล่งข้อมูล ภูมิปัญญาท้องถิ่น และแหล่งการเรียนรู้อื่นๆ

จึงสรุปความหมายของแหล่งการเรียนรู้ได้ว่า หมายถึงแหล่งหรือศูนย์รวมของข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ ประสบการณ์ สารสนเทศ และเทคโนโลยี ที่เสริมสร้างให้ผู้เรียนได้แสวงหาความรู้ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ได้จากการลงมือปฏิบัติด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต เอื้อประโยชน์ต่อการศึกษาทั้งในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย

ประเภทของแหล่งการเรียนรู้

แหล่งการเรียนรู้สามารถจัดแบ่งได้หลายลักษณะตามจุดมุ่งหมายของหน่วยงานหรือองค์กร และเป้าหมายในการจัดทำหรือสร้างขึ้น ซึ่งสรุปได้ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547 : 3-4) ได้แบ่งแหล่งการเรียนรู้ ไว้เป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

1. แหล่งการเรียนรู้ในโรงเรียน เช่น ห้องเรียน ห้องสมุด ห้องปฏิบัติการต่าง ๆ เช่น ห้องปฏิบัติการวิทยาศาสตร์ ห้องปฏิบัติการทางภาษา ห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ ห้องโสตทัศนศึกษา ห้องจริยธรรม ห้องศิลปะ ตลอดจนการใช้อาคารสถานที่บริเวณและสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนเช่น ห้องอาหาร สนาม ห้องน้ำ สวนดอกไม้ สวนสมุนไพร แหล่งน้ำในโรงเรียน ฯลฯ

2. แหล่งการเรียนรู้ในชุมชน ครอบคลุมทั้งด้านสถานที่และบุคคล ซึ่งอาจอยู่ในชุมชนที่ใกล้เคียงโรงเรียนที่พานักเรียนไปศึกษาหาความรู้ เช่น แม่น้ำ ภูเขา ชายทะเล วัด ตลาด ห้องสมุด

ประชาชน สถานีตำรวจ สถานีอนามัย สวนสาธารณะ สวนสัตว์ หุ่นจำลอง สวนผัก สวนผลไม้ แหล่งทอผ้า ร้านอาหาร คนตรีพื้นบ้าน การละเล่นพื้นเมือง เทคโนโลยีในชีวิตประจำวัน แหล่งข้อมูลข่าวสารต่างๆ ฯลฯ เพื่อเป็นการส่งเสริมให้เยาวชน ประชาชนได้ใช้เป็นแหล่งท่องเที่ยวและเป็นแหล่งเรียนรู้ไปพร้อมกัน

กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ (2545 : หน้าคำนำ) ได้จัดโครงการท่องเที่ยวทัศนศึกษา เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนและได้เสนอแหล่งท่องเที่ยวและเรียนรู้ แบ่งออกเป็น 5 ประเภท ดังนี้

1. แหล่งท่องเที่ยวและเรียนรู้ที่เป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อาทิ โครงการสวนพระองค์สวนจิตรลดา โครงการศิลปาชีพสวนจิตรลดา อุทยานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีนครินทร์ ราช-บรมราชชนนี ฯลฯ
2. แหล่งท่องเที่ยวและเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน และโบราณสถาน เช่น พระบรมมหาราชวัง พระราชวังสนามจันทร์ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดสวนผักกาด อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ฯลฯ
3. แหล่งท่องเที่ยวและเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรม เช่น เมืองโบราณ ตลาดน้ำ สวนสยาม โรงละครแห่งชาติ เมืองจำลอง ฯลฯ
4. แหล่งท่องเที่ยวและเรียนรู้ทางธรรมชาติ เช่น สวนสัตว์เปิดเขาเขียว พัทยา ฯลฯ
5. แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นสถานที่ราชการ และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวและเรียนรู้ไปพร้อมกัน อาจเป็นหน่วยงานราชการและสถานที่สำคัญของชาติ เช่น ศูนย์วิทยาศาสตร์ พระที่นั่งอนันตสมาคม รัฐสภา ฯลฯ

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่เขต 1 (2546 : 4) ได้จัดแบ่งแหล่งท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาการเรียนรู้สำหรับนักเรียนไว้ 5 ประเภทดังนี้

1. แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
2. แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ศาสนสถาน และโบราณวัตถุและศาสนา
3. แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นพิพิธภัณฑ์
4. แหล่งท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรมต่าง ๆ
5. แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

เพื่อเป็นการเอื้อประโยชน์ต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งการเรียนรู้ที่ช่วยพัฒนาผู้เรียน ได้เต็มศักยภาพ และผู้เรียนได้รับการพัฒนาทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สติปัญญาและสังคม โดยรวม สามารถจัดแหล่งเรียนรู้ได้เป็น 8 ประเภทดังนี้ (ยุพิน อินทะยะ, 2559 : 11)

1. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ เช่น โครงการห้วยฮ่องไคร้ โครงการหลวงอ่างขาง ฯลฯ
2. แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน และโบราณสถาน เช่น วัดพระธาตุดอยสุเทพ เวียงกุมกาม วัดเจดีย์หลวง วัดเชียงมั่น เวียงท่ากาน ฯลฯ
3. แหล่งเรียนรู้พิพิธภัณฑ์ เช่น พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจังหวัดเชียงใหม่ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจังหวัดลำพูน ฯลฯ
4. แหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรม เช่น พิธีสวนโลก ศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่ งานหัตถกรรมหมู่บ้านถวาย ฯลฯ
5. แหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติ เช่น น้ำตกห้วยแก้ว อุทยานแห่งชาติออบหลวง วนอุทยานสุเทพ-ปุย น้ำพุร้อนสันกำแพง ฯลฯ
6. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นสถานที่ราชการ เช่น สถานพยาบาล โรงพยาบาล ไปรษณีย์ ศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ พระตำหนักภูกองศ์ราชนิเวศน์ ฯลฯ
7. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นสถานประกอบการ เช่น สำนักพิมพ์ในท้องถิ่น แหล่งผลิตสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของชุมชน และสถานประกอบการในท้องถิ่น ฯลฯ
8. แหล่งการเรียนรู้ที่เป็นเทคโนโลยีสารสนเทศผ่านโซเซียลมีเดีย
จากการแบ่ง ประเภทหรือลักษณะของแหล่งการเรียนรู้ดังกล่าวมาสามารถสรุปแหล่งการเรียนรู้เป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ ได้ดังนี้
 1. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นทรัพยากรบุคคล ได้แก่ ครู ผู้ปกครอง ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน บุคคลที่มีความรู้ ความสามารถและเชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปินแห่งชาติ เป็นต้น
 2. แหล่งการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่นักเรียนจะศึกษาหาความรู้ได้จากสิ่งที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ เช่น แม่น้ำ ภูเขา ป่าไม้ แม่น้ำ ลำธาร กรวดหิน ดินทราย ชายทะเล และปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ
 3. แหล่งการเรียนรู้ที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อสืบทอดศิลปวัฒนธรรม สารสนเทศและเทคโนโลยี ตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่มนุษย์ ซึ่งมีทั้งในสถานศึกษาและนอกสถานศึกษา
 - 3.1 แหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษา ได้แก่ ห้องสมุด ห้องศูนย์วิชาการ ห้องปฏิบัติการต่าง ๆ สวนวิทยาศาสตร์ สวนคณิตศาสตร์ สวนวรรณคดี สวนพฤกษศาสตร์โรงเรียน สวนสมุนไพร ห้องพิพิธภัณฑ์โรงเรียน เป็นต้น

3.2 แหล่งเรียนรู้นอกสถานศึกษา ได้แก่ โบราณสถาน โบราณวัตถุ พิพิธภัณฑ์ ห้องสมุดประชาชน สถาบันทางการศึกษา สวนสาธารณะ ตลาด บ้านเรือน ที่อยู่อาศัย สถานประกอบการ แหล่งวิทยาการต่าง ๆ ที่หน่วยงานและเอกชนจัดขึ้น เช่น ศูนย์เศรษฐกิจพอเพียง บ้านควายไทย โครงการตามแนวพระราชดำริต่าง ๆ แหล่งเรียนรู้ที่เป็นเทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นต้น

คุณค่าและความสำคัญของแหล่งการเรียนรู้

จากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่2) พ.ศ. 2545 รัฐบาลได้ให้ความสำคัญต่อแหล่งการเรียนรู้และได้กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ในหมวด 4 มาตรา 25 ระบุไว้ว่า รัฐต้องส่งเสริม การดำเนินงานและการจัดตั้ง แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานและเทคโนโลยี ศูนย์การศึกษา และนันทนาการ แหล่งข้อมูล และแหล่งเรียนรู้อื่นๆ อย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ (กระทรวงศึกษาธิการ 2553 : 9) โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อ มุ่งให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลา จึงมีความสำคัญจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชน ได้เข้าถึงแหล่งการเรียนรู้ในรูปแบบที่หลากหลาย ดังนั้นกระทรวงศึกษาธิการ ได้มอบหมายให้กรม ศิลปากร จัดทำโครงการท่องเที่ยวทัศนศึกษาเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนขึ้น และให้มีการดำเนินการตั้งแต่พ.ศ. 2545 เป็นต้นมา (กรมศิลปากร, 2545 : คำนำ) ซึ่งถือได้ว่าเป็นก้าวใหม่ของการพัฒนาคุณภาพการศึกษาและเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่จะช่วยสร้างเสริมให้เด็กและเยาวชนได้มี โอกาสศึกษาเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงในสถานการณ์จริงและได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องและมี ประสิทธิภาพ เป็นการเปิดโลกของการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนให้กว้างไกล เกิดความทรงจำที่ ประทับใจ กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ มีแรงบันดาลใจที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมให้เข้มแข็งขึ้น และมีความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน

นอกจากนี้กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2544 : 144) ได้ให้แนวทางในการจัด แหล่งการเรียนรู้สำหรับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามสาระและมาตรฐาน ของหลักสูตร ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยให้มีการจัดแหล่งการเรียนรู้เพื่อสนองความต้องการของ ผู้เรียนในการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมอย่างต่อเนื่อง ให้ผู้เรียนได้รับความรู้อย่างสะดวกรวดเร็วและ ถูกต้องเหมาะสม การจัดแหล่งการเรียนรู้จึงเป็นการจัดในลักษณะที่เป็นแหล่งรวมวิทยาการ และให้ เป็นที่ยอมรับของสังคมว่าเป็นสิ่งจำเป็นต่อการเรียนรู้และการศึกษาค้นคว้าของประชาชน

แหล่งการเรียนรู้จึงมีคุณค่าและความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของชาติใน วงกว้างซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. เป็นแหล่งเรียนรู้ที่บุคคลได้ศึกษาตามอัธยาศัยและเรียนรู้อย่างอิสระไม่มีขีดจำกัด
2. เป็นแหล่งการเรียนรู้ให้บุคคลได้เรียนรู้ตลอดชีวิต

3. เป็นแหล่งปลูกฝังให้ผู้เรียนมีนิสัยรักการอ่าน ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน การศึกษาค้นคว้า และการแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง
4. เป็นแหล่งเสริมสร้างประสบการณ์จริงและส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยการลงมือทำให้แก่ผู้เรียน
5. เป็นแหล่งเสริมสร้างให้บุคคลเกิดความรู้ ความคิด และการปฏิบัติเป็นองค์รวมในเวลาเดียวกัน
6. เป็นแหล่งการศึกษาค้นคว้า และการแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเองและเปิดโอกาสให้เยาวชนได้เรียนรู้ ตามความถนัดและความสนใจ
7. ช่วยสร้างเสริมให้เด็กและเยาวชน ได้มีโอกาสศึกษาเรียนรู้ และได้รับการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ
8. ช่วยสร้างเสริมให้เด็กและเยาวชนตระหนักถึงความเป็นไทย และซาบซึ้งในเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีในแต่ละท้องถิ่น
9. ช่วยเสริมสร้างเด็กและเยาวชนไทยให้เติบโตเป็นคนดี มีคุณธรรม จริยธรรม รักและภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน
10. ช่วยปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรมที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้เป็นมรดกของชาติ
11. เป็นแหล่งรวมวิทยาการและสะท้อนถึงความเจริญรุ่งเรืองของประเทศชาติ

ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ได้มีผู้ให้ความหมายภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local wisdom) ไว้อย่างหลากหลายแต่พอสรุปได้ 2 ลักษณะ คือ

1. ความหมายในฐานะที่เป็นองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึง หมายถึง ความรู้ เกร็ดความรู้ กฎระเบียบทางสังคมและแนวทางในการดำเนินชีวิตในสังคม ที่ได้รับมาจากพื้นฐานความรู้ หรือความรู้ที่บุคคลได้เรียนรู้ และมีประสบการณ์สืบทอดกันมา ตามสภาพแวดล้อม สภาพภูมิศาสตร์ และกระบวนการทางสังคม
2. ความหมายในฐานะที่เป็นทรัพยากรบุคคล ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงหมายถึงบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ และทักษะอันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกรสร ปรุงแต่ง พัฒนา และถ่ายทอดสืบทอดกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในสังคม มีความเหมาะสมกับยุคสมัย และเท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคปัจจุบัน

ไม่ว่าจะให้ความหมายในลักษณะใดขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นหลัก เช่นคณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (2544 : 129) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ว่า หมายถึงความรู้ความสามารถ วิธีการ และผลงานที่คนท้องถิ่นได้คิดค้นขึ้นเอง ทำเองและนำมาใช้แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย แล้วปรับปรุงถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง บังเกิดผลดีงามมีคุณค่า

ขณะที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547 : 42) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ว่า หมายถึง ความสามารถของบุคคลในท้องถิ่นที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จนสามารถสร้างชิ้นงานหรือผลงานที่ได้ศึกษาค้นคว้าทดลองปฏิบัติ แล้วบังเกิดผลเป็นที่พอใจ เช่นเดียวกับที่เฟื่องฟ้า หนองบุญมาก(2561) ได้ให้ความหมายภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า หมายถึงความรู้หรือประสบการณ์ดั้งเดิมของประชาชนในท้องถิ่นที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษหรือถ่ายทอดต่อกันจากสถาบันต่าง ๆ ในชุมชน เช่นจากสถาบันครอบครัว สถาบันความเชื่อและศาสนา สถาบันการเมืองการปกครอง สถาบันเศรษฐกิจ และสถาบันทางสังคมอื่น ๆ

นอกจากนี้สำนักงานโครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนโดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (2548 : 16) ได้ให้ความหมายของคำว่าภูมิปัญญา ภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงของความหมายของคำไว้ดังนี้

ภูมิปัญญา ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Wisdom หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ทักษะ ความเชื่อ และศักยภาพในการแก้ปัญหาของมนุษย์ที่สืบทอดกันมาจากอดีตถึงปัจจุบันอย่างไม่ขาดสายและเชื่อมโยงกันทั้งระบบในทุกสาขา

ภูมิปัญญาไทย หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ทักษะและเทคนิคการตัดสินใจ ผลิตรายงานของบุคคล อันเกิดจากการสะสมองค์ความรู้ทุกด้านที่ผ่านกระบวนการสืบทอด พัฒนาปรับปรุง และเลือกสรรมาแล้วเป็นอย่างดี สามารถแก้ไขปัญหา และพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หากพิจารณาภูมิปัญญาท้องถิ่นเฉพาะด้านที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีแล้วนั้นหมายถึง เทคโนโลยีชาวบ้านได้ด้วย โดยสถานวิจัยสังคมได้ให้คำจำกัดความว่า เทคโนโลยีนั้นเป็นความรู้ว่าจะทำอะไร อย่างไร โดยมีองค์ประกอบ 2 ประการคือ เครื่องมือในการทำสิ่งนั้น ๆ และกระบวนการขั้นตอนในการทำสิ่งนั้น ๆ ซึ่งสามารถแยกได้ในลักษณะความรู้ที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ที่มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและความจำเป็นในท้องถิ่น เช่น การประยุกต์ใช้พลังงานสัตว์ และธรรมชาติ ตลอดจนองค์ความรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในแต่ละท้องถิ่นหรือชุมชน และเป็นทางเลือกในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ที่มีอยู่ในแต่ละท้องถิ่นหรือชุมชน การประยุกต์แนวความคิดที่เป็นมรดกของคนไทยในการประกอบอาชีพ โดยใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเป็นหลักการพัฒนากิจการหรืออาชีพของ

ชุมชน เช่น แลปพื้นที่หรือท้องถิ่นใดเป็นที่ราบลุ่ม กิจกรรมของชุมชนก็คือ การทำนา หรือการปั้นโอ่ง และตักน้ำจากดินเหนียว หรือการแกะสลักไม้เป็นเครื่องใช้ต่าง ๆ โดยใช้ไม้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นเป็นต้น

ลักษณะของภูมิปัญญาไทย

สำนักงานโครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนโดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ 9 (2548 : 20) ได้แบ่งลักษณะของภูมิปัญญาไทยไว้ 7 ประการดังนี้

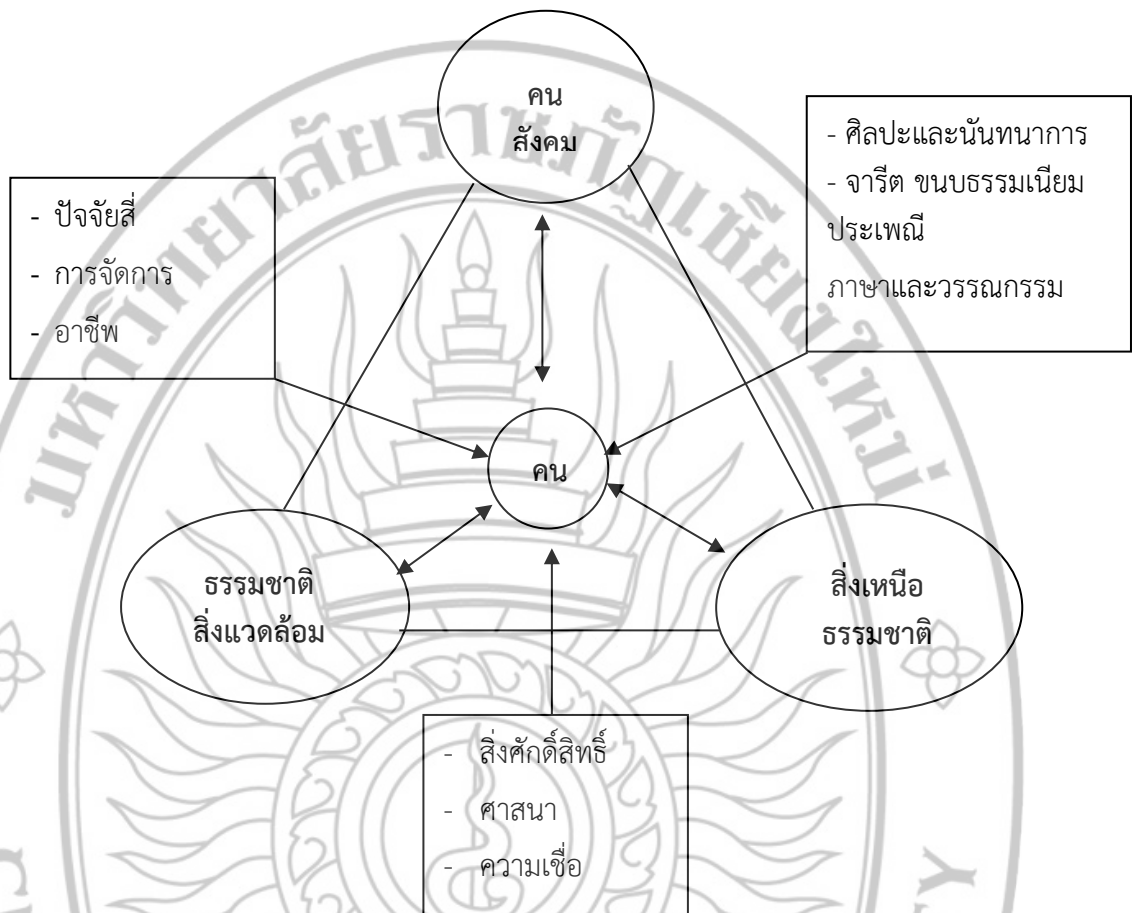
1. ภูมิปัญญาไทยมีลักษณะเป็นทั้งความรู้ ทักษะ ความเชื่อ และพฤติกรรม
2. ภูมิปัญญาไทยแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ
3. ภูมิปัญญาไทยเป็นองค์รวมหรือกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิตของคน
4. ภูมิปัญญาไทยเป็นเรื่องของการแก้ปัญหา การจัดการ การปรับตัว และการเรียนรู้ เพื่อความอยู่รอดของบุคคล ชุมชน และสังคม
5. ภูมิปัญญาไทยเป็นพื้นฐานสำคัญในการมองชีวิต เป็นพื้นฐานความรู้ในเรื่องต่าง ๆ
6. ภูมิปัญญาไทยมีลักษณะเฉพาะ หรือมีเอกลักษณ์ในตัวเอง
7. ภูมิปัญญาไทยมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อการปรับสมดุลในการพัฒนาการทางสังคม

ลักษณะสัมพันธ์ของภูมิปัญญาไทยกับวิถีชีวิต

ภูมิปัญญาไทยเกิดจากการสืบทอดหรือถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมในชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ มีการพัฒนาเลือกสรรและปรับปรุงองค์ความรู้เหล่านั้นจนเกิดทักษะและความชำนาญที่สามารถแก้ไขปัญหา และพัฒนาชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย แล้วเกิดองค์ความรู้ใหม่ ๆ ที่เหมาะสมและสืบทอดพัฒนาต่อไปอย่างไม่สิ้นสุด เช่น ภาษาไทย แพทย์แผนไทย เป็นต้น ภูมิปัญญาไทยสามารถสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน ระหว่างคนกับโลกซึ่งสัมพันธ์กับวิถีชีวิต สำนักงานโครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนโดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (2548 : 20) ได้สรุปลักษณะความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาไทยกับการดำเนินวิถีชีวิตของคนได้ 3 ลักษณะ ดังนี้

1. ความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันระหว่างคนกับ ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช
2. ความสัมพันธ์ของคนกับบุคคลอื่น ที่อยู่ร่วมกันในสังคม หรือในชุมชน
3. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ ที่ไม่สามารถสัมผัสได้

ความสัมพันธ์ทั้ง 3 ลักษณะนี้ คือ สามมิติของเรื่องเดียวกัน หมายถึงวิถีชีวิตชุมชนที่สะท้อนออกมาเป็นภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีเอกภาพเหมือนสามมุมของรูปสามเหลี่ยม ภูมิปัญญาจึงเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของคนไทย ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจน ดังภาพที่ 2.1

ภาพที่ 2.1 แสดงลักษณะความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาไทยกับการดำเนินวิถีชีวิตของคน
ที่มา : สำนักงานโครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนโดยพระราชประสงค์
ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (2548 : 20)

จากแผนภูมิข้างต้น จะเห็นได้ว่าลักษณะภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว จะแสดงออกมาใน 3 ลักษณะดังนี้

ลักษณะที่ 1 ภูมิปัญญาในการดำเนินวิถีชีวิตขั้นพื้นฐานด้านปัจจัยสี่ ซึ่งประกอบด้วย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ตลอดจนการประกอบอาชีพต่าง ๆ เป็นต้น

ลักษณะที่ 2 ภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับบุคคลอื่นในสังคม จะแสดงออกมาในลักษณะจารีต ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะและนันทนาการ ภาษาและวรรณกรรม ตลอดจนการสื่อสารต่าง ๆ เป็นต้น

ลักษณะที่ 3 ภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติจะแสดงออกมาในลักษณะของการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศาสนา ความเชื่อต่าง ๆ เป็นต้น

ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

การกำหนดประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นพบว่ามีการแบ่งประเภทไว้อย่างหลากหลาย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ที่หน่วยงาน และองค์กรแต่ละแห่งนำมากำหนด เช่น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎีกา (2544 : 6) ได้กำหนดประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อจัดกลุ่มครุภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 9 ด้าน ดังนี้

1. ด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะและเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยีโดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิมซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในสภาวะการณ์ต่าง ๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิตและการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

2. ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ได้แก่ การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิตเพื่อการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรมชาติ อันเป็นขบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

3. ด้านการแพทย์แผนไทย ได้แก่ ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษา สุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้ เช่น ยาจากสมุนไพรอันมีอยู่หลากหลาย การนวดแผนโบราณ การดูแลและรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้าน เป็นต้น

4. ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ความสามารถ เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน เช่น การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ การทำแนวปะการังเทียม การอนุรักษ์ป่าชายเลน การจัดการป่าต้นน้ำและป่าชุมชน เป็นต้น

5. ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ได้แก่ ความสามารถในการสะสมและบริหารกองทุน และสวัสดิการชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในกลุ่ม เช่น การจัดการกองทุนของชุมชนในรูปของสหกรณ์ออมทรัพย์ รวมถึงความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการรักษายาบาลของชุมชน และการจัดระบบสวัสดิการบริการชุมชน

6. ด้านศิลปกรรม ได้แก่ ความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม นาฏศิลป์ ดนตรี ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ การละเล่นพื้นบ้าน และนันทนาการ เป็นต้น

7. ด้านภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ ความสามารถในการอนุรักษ์และสร้างสรรค์ผลงานด้านภาษาคือภาษาถิ่นภาษาไทยในภูมิภาคต่าง ๆ รวมถึงด้านวรรณกรรมท้องถิ่นและการจัดทำสารานุกรมภาษาถิ่น การปริวรรตหนังสือโบราณ การฟื้นฟูการเรียนการสอนภาษาถิ่นของท้องถิ่นต่าง ๆ

8. ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี ได้แก่ ความสามารถประยุกต์ และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ปรัชญาความเชื่อและประเพณีที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อบริบททางเศรษฐกิจสังคม เช่น การถ่ายทอดวรรณกรรม คำสอน การบวชป่า การประยุกต์ประเพณีบุญประเพณีข้าว เป็นต้น

9. ด้านโภชนาการ ได้แก่ ความสามารถในการเลือกสรร ประดิษฐ์และปรุงแต่งอาหารและยาได้เหมาะสมกับความต้องการของร่างกายในสภาวะการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนผลิต เป็นสินค้าและบริการส่งออกที่ได้รับความนิยมแพร่หลายมาก รวมถึงการขยายคุณค่าเพิ่มของทรัพยากรด้วย

นอกจากนี้ สำนักงานโครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนโดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 (2548 : 19-20) ได้แบ่งภูมิปัญญาไทยไว้ 10 สาขาดังนี้

1. สาขาเกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะ และเทคนิค ด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในภาวะการณ์ต่าง ๆ ได้

2. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลิตผล เพื่อชะลอการนำเข้าตลาด เพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรม อันเป็นกระบวนการที่ทำให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจได้

3. สาขาการแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้

4. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนา และการใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

5. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการด้านการสะสมและบริการกองทุน และธุรกิจชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์ เพื่อส่งเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน

6. สาขาสวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคน ให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

7. สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ ศิลปะมวยไทย เป็นต้น

8. สาขาการจัดการองค์กร หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินงานขององค์กรชุมชนต่าง ๆ ให้สามารถพัฒนา และบริหารองค์กรของตนเองได้ตามบทบาท และหน้าที่ขององค์กร เช่น การจัดการองค์กรของกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มประมงพื้นบ้าน เป็นต้น

9. สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถผลิตผลงานเกี่ยวกับด้านภาษา ทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทยและการใช้ภาษา ตลอดทั้ง ด้านวรรณกรรมทุกประเภท เช่น การจัดทำสารานุกรมภาษาถิ่น การปริวรรต หนังสือโบราณ การฟื้นฟูการเรียนการสอนภาษาถิ่นของท้องถิ่นต่าง ๆ เป็นต้น

10. สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ความเชื่อ และประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติให้บังเกิดผลดีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม

ทั้งนี้ สำนักงานโครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนโดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ 9 (2548 : 19-20) ได้สรุปถึงความแตกต่างกันของภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ว่า ภูมิปัญญาไทย เป็นองค์ความรู้และความสามารถโดยส่วนรวม เป็นที่ยอมรับในระดับชาติ ส่วนภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้และความสามารถในระดับท้องถิ่นซึ่งมีขอบเขตจำกัดในแต่ละท้องถิ่น เช่น ภาษาไทยเป็นภูมิปัญญาไทย ในขณะที่ภาษาล้านนา ภาษาอีสานเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

นอกจากนี้ จากการรายงานการประชุมระดมความคิดเพื่อการวางแผนการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยให้เป็นแหล่งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เหมาะสมกับสภาพชุมชนของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ได้แบ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้เป็น 4 ด้าน ดังนี้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2548 : 171-175)

1. ด้านศิลปกรรม
2. ด้านภาษาและวรรณกรรม
3. ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี
4. ด้านโภชนาการ

จึงสามารถสรุปประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นกลุ่มใหญ่ได้ 2 กลุ่มคือ

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งเป็นทรัพยากรทางการเรียนรู้ในฐานะที่เป็นแหล่งสร้างองค์ความรู้
2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งเป็นทรัพยากรทางการเรียนรู้ในฐานะบุคคลที่เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้

ภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้ง 2 กลุ่มดังกล่าวสามารถแบ่งตามลักษณะการได้มาซึ่งภูมิปัญญานั้นแต่ละกลุ่มได้เป็น 3 แบบคือ

1. เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมที่เป็นมรดกตกทอดสืบต่อกันมานาน
2. ภูมิปัญญาที่เกิดจากการประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมา โดยการคิดต่อยอดจากภูมิปัญญา
ดั้งเดิม
3. เป็นภูมิปัญญาที่มนุษย์ประดิษฐ์คิดค้นริเริ่มสร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่โดยไม่มีใครคิด
ขึ้นมาก่อน

คุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

นับจากอดีตสู่ปัจจุบันบรรพบุรุษไทยได้สร้างสรรค์และสืบทอดภูมิปัญญาไทยมาอย่างต่อเนื่อง ทำให้คนในชาติเกิดความรักและความภาคภูมิใจ ที่จะร่วมแรงร่วมใจสืบสานต่อไปในอนาคต ภูมิปัญญาไทยจึงมีคุณค่าและความสำคัญต่อประเทศชาติเป็นอย่างยิ่งดังที่สำนักงานโครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนโดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 (2548 : 16) ได้เสนอคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาไทย สรุปได้ 5 ประการดังนี้

1. ภูมิปัญญาไทยช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่น

ชาติไทยมีพระมหากษัตริย์ที่ทรงใช้ภูมิปัญญาในการสร้างชาติ สร้างความเป็นปึกแผ่นให้แก่ประเทศชาติมาโดยตลอด นับตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระองค์ทรงปกครองประชาชนด้วยพระเมตตาแบบพ่อปกครองลูก ผู้ใด ประสพความเดือดร้อนก็สามารถดิ้นรนแสดงความเดือดร้อนเพื่อขอรับพระราชทานความช่วยเหลือ ทำให้ประชาชนมีความจงรักภักดีต่อพระองค์ ต่อประเทศชาติ ร่วมกันสร้างบ้านเรือนจนเจริญรุ่งเรืองเป็นปึกแผ่น สมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระองค์ทรงใช้ภูมิปัญญากระทำยุทธหัตถีจนชนะข้าศึกศัตรู และทรงกอบกู้เอกราชของชาติไทยคืนมาได้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 พระองค์ทรงใช้ภูมิปัญญาสร้างคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติ และเหล่าพสกนิกรมากมายเหลือคณานับทรงใช้พระปรีชาสามารถแก้ไขวิกฤตการณ์ทางการเมืองภายในประเทศ จนรอดพ้นภัยพิบัติหลายครั้ง พระองค์ทรงมีพระปรีชาสามารถหลายด้าน แม้แต่ด้านการเกษตร พระองค์ได้พระราชทานทฤษฎีใหม่ให้แก่พสกนิกร ทั้งด้านการเกษตรแบบสมดุลง่ายๆ ยืน ฟันฟูสภาพแวดล้อม นำความสงบร่มเย็นของประชาชนให้กลับคืนมา

จากแนวพระราชดำริ "ทฤษฎีใหม่" ดังกล่าว แบ่งออกเป็น 3 ขั้น โดยเริ่มจาก ขั้นตอนแรกให้เกษตรกรรกราย่อย "มีพอยู่พอกิน" เป็นขั้นพื้นฐาน โดยการพัฒนาแหล่งน้ำในไร่นา ซึ่งเกษตรกรจำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยราชการ มูลนิธิ และหน่วยงานเอกชน ร่วมใจกันพัฒนาสังคมไทย ในขั้นที่สอง เกษตรกรต้องมีความเข้าใจในการจัดการในไร่นาของตน และ มีการรวมกลุ่มในรูปแบบสหกรณ์ เพื่อสร้างประสิทธิภาพทางการผลิตและการตลาด การลดรายจ่ายด้านความเป็นอยู่ โดยทรงตระหนักถึงบทบาทขององค์กรเอกชน เมื่อกลุ่มเกษตรกรวิวัฒนาการขึ้นที่ 2 แล้ว ก็จะมีศักยภาพ ในการพัฒนาไปสู่ขั้นที่ 3 ซึ่งจะมีอำนาจในการต่อรองผลประโยชน์กับสถาบันการเงินคือธนาคาร และ องค์กรที่เป็นเจ้าของแหล่งพลังงาน ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งในการผลิต โดยมีการแปรรูปผลิตผล เช่น โรงสี

เพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตผล และขณะเดียวกันมีการจัดตั้งร้านค้าสหกรณ์เพื่อลดค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน อันเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลในสังคม จะเห็นได้ว่ามิได้ทรงทอดทิ้งหลักของความสามัคคีในสังคมและการจัดตั้งสหกรณ์ ซึ่งทรงสนับสนุนให้กลุ่มเกษตรกรสร้างอำนาจต่อรองในระบบเศรษฐกิจ จึงจะมีคุณภาพชีวิตที่ดี จึงจัดได้ว่าเป็นสังคมเกษตรที่พัฒนาแล้ว สมดังพระราชประสงค์ที่ทรงอุทิศพระราชกายและพระสติปัญญา ในการพัฒนาการเกษตรไทยตลอดระยะเวลาแห่งการครองราชย์

2. สร้างความภาคภูมิใจความมีศักดิ์ศรีและเกียรติภูมิแก่คนไทย

ภูมิปัญญาไทยที่สร้างความภาคภูมิใจ ศักดิ์ศรีและเกียรติภูมิแก่คนไทย ดังเป็นที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ไทย และเป็นที่ยอมรับของนานาชาติอารยประเทศ เช่น นายขนมต้มเป็นนักมวยไทยที่มีฝีมือเก่งในการใช้อวัยวะทุกส่วน ทุกท่าของแม่ไม้มวยไทย สามารถชกมวยไทย จนชนะพม่าได้ถึงเก้าคนสิบคนในคราวเดียวกัน แม้ในปัจจุบันมวยไทยก็ยังถือว่าเป็นศิลปะชั้นเยี่ยม เป็นที่นิยมฝึก และแข่งขันในหมู่คนไทยและชาวต่างประเทศ ปัจจุบันมีค่ายมวยไทยทั่วโลกไม่ต่ำกว่า 30,000 แห่ง ชาวต่างประเทศที่ได้ฝึกมวยไทยจะรู้สึกยินดีและภาคภูมิใจ ในการที่จะใช้กติกาของมวยไทย เช่น การไหว้ครูมวยไทย การออกคำสั่งในการชกเป็นภาษาไทยทุกคำ เช่น คำว่า “ชก” “นับหนึ่งถึงสิบ” เป็นต้น และถือว่าเป็นมรดกภูมิปัญญาไทย นอกจากนั้นยังมีอาหารไทยซึ่งเป็นอาหารที่ปรุงง่าย พืชที่ใช้ประกอบอาหารส่วนใหญ่เป็นพืชสมุนไพร ที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นและราคาถูก มีคุณค่าทางโภชนาการ และยังป้องกันโรคได้หลายโรค เพราะส่วนประกอบส่วนใหญ่เป็นพืชสมุนไพร เช่น ตะไคร้ ขิง ข่า กระชาย ใบมะกรูด ใบโหระพา ใบกะเพรา เป็นต้น

ภูมิปัญญาไทยที่เป็นภูมิปัญญาทางภาษาและวรรณกรรมซึ่งมีความโดดเด่นจนได้รับการยกย่องว่าเป็นวรรณคดีมรดกยังมีอีกมากมาย เพราะประเทศไทยมีอักษรไทยเป็นของตนเองมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย และวิวัฒนาการมาจนถึงปัจจุบัน และวรรณกรรมไทยหลายเรื่องมีความไพเราะ ได้ อรรถรสครบทุกด้าน ซึ่งถือเป็นวรรณคดีมรดกของชาติที่ได้รับการยกย่องและมีการแปลเป็นภาษาต่างประเทศหลายเรื่อง เช่นเรื่องพระอภัยมณี พระราชนิพนธ์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นเทพพิพิธ นักอักษรศาสตร์ผู้ปรีชาสามารถ ทรงแปลเรื่อง พระอภัยมณี ทั้งเรื่องเป็นภาษาอังกฤษ ในปี พ.ศ. 2495 (ค.ศ. 1952) โดยคงลักษณะของบทกวีเอาไว้ด้วย

3. ประยุกต์ใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนากับวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม

คนไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ได้นำหลักธรรมคำสอนของศาสนามาปรับใช้ใน วิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม ทำให้คนไทยเป็นผู้อ่อนน้อมถ่อมตน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ประณีตประณีต รักสงบ ใจเย็น มีความอดทน ให้อภัยแก่ผู้สำนึกผิด ดำรงวิถีชีวิตอย่างเรียบง่ายปกติสุข ทำให้คนในชุมชนพึ่งพาอาศัยกันได้ แม้จะอดอยากเพราะแห้งแล้ง แต่ไม่มีใครอดตาย เพราะพึ่งพาอาศัยกัน แบ่งปันกันแบบ “พริกบ้านเหนือเกลือบ้านใต้” เป็นต้น ทั้งหมดนี้สืบเนื่องมาจากหลักธรรมคำสอนของ พระพุทธศาสนา เป็นการใช้ภูมิปัญญา ในการนำเอาหลักของพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวัน และ

ดำเนิน กุศโลบายด้านต่างประเทศ จนทำให้ชาวพุทธทั่วโลกยกย่องให้ประเทศไทย เป็นผู้นำทางพุทธศาสนาและเป็นที่ตั้งสำนักงานใหญ่องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก

4. สร้างความสมดุลระหว่างคนในสังคมและธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน

สังคมไทยส่วนใหญ่ให้ความสำคัญแก่ภูมิปัญญาไทย และมีความเด่นชัดในเรื่องของการยอมรับนับถือ คน สังคมและธรรมชาติอย่างยิ่ง มีเครื่องชี้ที่แสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนมากมาย ซึ่งล้วนแสดงออกด้านการให้ความเคารพคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณีและธรรมชาติ เช่น มีประเพณีไทยตลอดทั้งปี ได้แก่ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง เป็นต้น ประเพณีสงกรานต์เป็นประเพณีที่ทำในฤดูร้อนซึ่งมีอากาศร้อน ทำให้ต้องการความเย็น จึงมีการรดน้ำดำหัว ทำความสะอาดบ้านเรือน การทำนายฝนว่าจะตกมากหรือน้อยในแต่ละปีส่วนประเพณีลอยกระทง มีคุณค่าอยู่ที่การบูชาระลึกถึงบุญคุณของน้ำที่หล่อเลี้ยงชีวิตของ คน พืช และสัตว์ ให้ได้ใช้ทั้งบริโภคและอุปโภค ในวันลอยกระทง คนจึงทำความสะอาดแม่น้ำ ลำธาร ภูเขาแม่น้ำ จากตัวอย่างข้างต้น ล้วนเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสังคมและธรรมชาติทั้งสิ้นเช่นในการรักษาป่าไม้ต้นน้ำลำธาร มนุษย์ได้ประยุกต์ให้มีประเพณีการบวชป่า ให้คนเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ธรรมชาติ และสภาพแวดล้อม ยังความอุดมสมบูรณ์แก่ ต้นน้ำ ลำธาร ให้พื้นสภาพกลับคืนมาได้มากโดยเฉพาะสังคมไทยในชนบทในสมัยก่อนได้ช่วยเหลือเกื้อกูล แบ่งปันกัน เคารพรักษนับถือเป็นญาติกันทั้งหมู่บ้านจึงอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่นธรรมชาติไม่ถูกทำลายไปมากนัก เนื่องจากรู้จักทำพออยู่พอกิน ไม่โลภมากและ ไม่ทำลายทุกอย่างผิดกับในปัจจุบันมาก ถือเป็นภูมิปัญญาที่สร้างความสมดุลระหว่างคน สังคม และธรรมชาติ

5. เปลี่ยนแปลงปรับปรุงได้ตามยุคสมัย

แม้ว่ากาลเวลาจะผ่านไป ความรู้สมัยใหม่จะหลั่งไหลเข้ามามาก แต่ภูมิปัญญาไทยก็สามารถปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับยุคสมัย เช่น การรู้จักนำเครื่องยนต์มาติดตั้งกับเรือใบพัดเป็นหางเสือ ทำให้เรือสามารถแล่นได้เร็วขึ้นเรียกว่า เรือหางยาว การรู้จักทำการเกษตรแบบผสมผสานสามารถพลิกฟื้นคืนธรรมชาติให้อุดมสมบูรณ์แทนสภาพเดิมที่ถูกทำลายไป การรู้จักออมเงิน สะสมทุนให้สมาชิกกู้ยืม ปลอดเปลื้องหนี้สิน และจัดสวัสดิการแก่สมาชิก จนชุมชนมีความมั่นคง เข้มแข็งสามารถช่วยตนเองได้หลายร้อยหมู่บ้านทั่วประเทศ เช่น กลุ่มออมทรัพย์ศิริวง จังหวัดนครศรีธรรมราช จัดในรูปกองทุนหมุนเวียนของชุมชน จนสามารถช่วยตนเองได้ เมื่อป่าถูกทำลายเพราะถูกตัดโค่นเพื่อปลูกพืชแบบเดี่ยวตามภูมิปัญญาไทยสมัยใหม่ที่หวังร่ำรวยแต่ในที่สุดก็ขาดทุนและมีหนี้สินสภาพแวดล้อมสูญเสีย เกิดความแห้งแล้ง คนไทยจึงคิดปลูกป่าที่กินได้ มีพืชสวน พืชป่า ไม้ผล พืชสมุนไพร ซึ่งสามารถกินตลอดชีวิต เรียกว่า “วนเกษตร” บางพื้นที่เมื่อป่าชุมชนถูกทำลาย คนในชุมชนก็รวมตัวกันเป็นกลุ่มรักษาป่าร่วมกันสร้างระเบียบกฎเกณฑ์กันเอง ให้ทุกคนถือปฏิบัติได้สามารถรักษาป่าได้อย่างสมบูรณ์ดังเดิม

นอกจากนั้นพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ตามมาตรา 57 ได้เน้นให้หน่วยงานทางการศึกษาระดมทรัพยากรบุคคลในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาโดยนำประสบการณ์ความรู้ ความชำนาญ และภูมิปัญญาท้องถิ่นของบุคคลดังกล่าวมาใช้ เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษาและ ยกย่องเชิดชูผู้ที่ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติสำนักนายกรัฐมนตรี (2544 : 85) จึงได้จัดทำโครงการส่งเสริมกิจกรรมเรียนรู้ครูภูมิปัญญาไทยเพื่อดำเนินการ สรรหาบุคคลผู้ทรงภูมิปัญญา ยกย่อง เชิดชูเกียรติเป็นครูภูมิปัญญาไทยขึ้นตั้งแต่ ปี พ.ศ.2542 เป็นต้นมา พร้อมกันนั้นเพื่อให้เกิดความชัดเจนในเรื่องการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ จึงได้จัดทำนโยบายส่งเสริมภูมิปัญญาไทย นำเสนอคณะรัฐมนตรี เพื่อพิจารณา ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบเมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน 2542 และมีผลต่อการดำเนินงานจนถึงปัจจุบัน โดยมีสาระสำคัญดังนี้

1. นำภูมิปัญญาเข้าสู่การศึกษาของชาติ โดยเลือกสรรสาระและกระบวนการเรียนรู้เข้าสู่ระบบการศึกษาทั้งการศึกษาในโรงเรียน การศึกษานอกโรงเรียน และการศึกษาตาม อรรถาธิบาย
2. ยกย่องและเชิดชูเกียรติ "ครูภูมิปัญญา" และสนับสนุนให้มีบทบาทเสริม ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการศึกษาทุกระดับและทุกระบบ รวมทั้งให้แบบอย่าง และชี้นำด้านวิถีคิด วิธีการเรียนรู้และการดำเนินชีวิตที่ได้ผ่านการทดสอบมามาก
3. สนับสนุนการศึกษาวิจัยด้านภูมิปัญญา เพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาที่หลากหลายให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง
4. ประมวลคลังข้อมูลเกี่ยวกับสาระ องค์กรและเครือข่ายภูมิปัญญา ทั้งในระดับท้องถิ่น และระดับชาติ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีคุณค่าและมีความสำคัญยิ่งที่จะต้องได้รับการส่งเสริมเพื่อเป็นแหล่งสร้างองค์ความรู้ และเป็นทรัพยากรบุคคลที่เป็นชุมชนทรัพยากรแห่งปัญญาให้ผู้คนในยุคปัจจุบันได้ศึกษาเรียนรู้และนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต อีกทั้งเพื่อเป็นถ่ายทอดให้กับอนุชนรุ่นหลังได้เห็นคุณค่าและความสำคัญในฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ สืบสาน และพัฒนาให้เกิดความยั่งยืน ที่อยู่คู่กับท้องถิ่น และสังคมโลกไปชั่วกาลนาน

แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้

ความเป็นมาสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ได้เสนอไว้ในข่าวสำนักงานรัฐมนตรี (2558) เกี่ยวกับความเป็นมาของการจัดกิจกรรมลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้ไว้ดังนี้

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทรงมีพระราชดำรัสในเรื่องการศึกษาว่า การจัดการศึกษาต้องดูภาพรวมทั้งประเทศ เพราะทุกวันนี้การศึกษาของชาติค่อนข้างอ่อนแอ และมุ่งเน้นการเรียนการสอนเนื้อหาบางเรื่องมากเกินไป ทรงมีพระราชดำริให้มีการนำองค์ 4 แห่ง การศึกษา คือ พุทธิศึกษา จริยศึกษา หัตถศึกษา และพลศึกษา ตลอดจน สุ จี ปุ ลิ หมายถึง การฟัง การคิด การถาม และการเขียน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของนักปราชญ์และบัณฑิต อีกทั้งยังจะเป็นเทคนิคในการช่วยให้ผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้ที่มากขึ้น โดยทรงมีพระราชดำริให้นำทั้งสองเรื่องมาใช้ในการจัดการศึกษาตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม นโยบายหนึ่งของรัฐบาล คือ การลดเวลาเรียนภาควิชาการลงแต่ต้องไม่กระทบเนื้อหาหลักที่เด็ก ๆ ควรเรียนรู้ ซึ่งหมายความว่าครูต้องใช้ความสามารถในการออกแบบการเรียนรู้ให้นักเรียนได้สาระที่ต้องรู้ครบถ้วนอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

จากนโยบายการลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้ดังกล่าวจึงนำมาสู่การปฏิบัติโดยกำหนดให้โรงเรียนจัดให้นักเรียนเรียนภาควิชาการ ถึงเวลาบ่าย 2 โมงครึ่งหรือเวลา 14.30 น. แต่เวลาที่โรงเรียนเล็กยังคงเหมือนเดิมตามกำหนดของแต่ละโรงเรียนซึ่งมักจะเป็นช่วงบ่าย 4 โมง หรือเวลา 16.00 น. ดังนั้นช่วงระยะเวลาระหว่างหลังเลิกเรียนจนกว่านักเรียนจะกลับบ้านซึ่งนักเรียนยังคงอยู่ที่โรงเรียน โรงเรียนจะต้องจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ต่าง ๆ ให้นักเรียนปฏิบัติ และควรเป็นกิจกรรมที่มีความหลากหลายที่ช่วยเพิ่มพูนทักษะการคิดวิเคราะห์ ความมีน้ำใจต่อกัน การทำงานเป็นทีม และที่สำคัญควรมีกิจกรรมกระตุ้นให้เด็กได้ค้นหาศักยภาพและความชอบของตนเอง ซึ่งเชื่อว่าเด็กทุกคนมีความพิเศษ มีความสามารถในแบบฉบับของตนเอง การจัดกิจกรรมไม่จำเป็นต้องเปิดให้เฉพาะห้องเดียวกันหรือระดับชั้นเดียวกัน บางกิจกรรมสามารถศึกษาหรือทำร่วมกันหลายระดับชั้นได้ เพื่อให้เด็ก ๆ รู้จักปรับตัวมีการช่วยเหลือดูแลกัน การมีปฏิสัมพันธ์กับคนหลายช่วงวัย โดยเป็นการจำลองสภาพจริงในสังคมให้เด็กได้เรียนรู้ ซึ่งจะยิ่งช่วยเพิ่มทักษะในการแก้ปัญหาให้กับเด็กไทยต่อไป

การลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ เป็นกรอบวิสัยทัศน์ ด้านการศึกษา เพื่อเตรียมนักเรียนให้พร้อมเข้าสู่การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 สอดคล้องกับของหลายประเทศที่เป็นผู้นำด้านการศึกษาของโลก ที่เห็นพ้องกันกับแนวคิดสำคัญในศตวรรษที่ 21 เป็นเรื่องของจิตสำนึกต่อโลก ความรู้พื้นฐานการประกอบสัมมาอาชีพ ความรู้พื้นฐานด้านพลเมือง สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม และได้เน้นถึงทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 อันได้แก่ ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม ทักษะด้านสารสนเทศ สื่อและเทคโนโลยี ทักษะการทำงาน ทักษะชีวิตที่ใช้ได้จริงกับครอบครัว โรงเรียน ชุมชน รัฐ และประเทศชาติ

โลกกำลังเปลี่ยนแปลงคนที่มีความรู้และทักษะในการรับมือกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง สามารถปรับตัวเองให้เข้ากับสถานการณ์ใหม่ ๆ ได้เท่านั้นที่จะประสบความสำเร็จ ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 จะช่วยให้นักเรียนสามารถเรียนรู้ และปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา นอกจากนั้นจากผลการสังเคราะห์เอกสารงานวิจัยเกี่ยวกับหลักสูตร และผลการใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ตลอดจนผลการประเมินคุณภาพการศึกษาในระดับต่าง ๆ พบว่า ผลการประเมินคุณภาพการศึกษาของนักเรียนต่ำกว่าเกณฑ์ที่กำหนด ทั้งผลการทดสอบระดับชาติ (O-NET) ผลการสอบ PISA ทั้ง ๆ ที่โรงเรียนใช้เวลาจัดการเรียนการสอนมากขึ้น เป็นเวลา 7 หรือ 8 ชั่วโมงต่อวัน เด็กคิดไม่เป็น วิเคราะห์ไม่ได้ ขาดทักษะชีวิต อัดแน่นเนื้อหาวิชาการมากกว่าให้เรียนรู้ด้วยตนเอง เด็กนักเรียนมีภาระงาน การบ้านมากเกินไป หรือต้องนำการบ้านไปทำที่บ้าน เด็กเครียดและต้องเรียนพิเศษมาก จากที่กล่าวข้างต้นสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา ได้น้อมนำพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และนโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับการบริหารจัดการเวลาเรียน “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้” มาสู่การปฏิบัติในโรงเรียนอย่างเป็นรูปธรรม ครูผู้สอนมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เน้นให้นักเรียนได้ปฏิบัติและเรียนรู้ด้วยตนเองมากขึ้น นักเรียนได้รับการพัฒนาให้มีคุณภาพ และมีความสุขในการเรียนรู้อย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์ของการบริหารจัดการเวลาเรียน “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้”

การบริหารจัดการเวลาเรียน “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้” มีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อขับเคลื่อนการนำหลักสูตรสถานศึกษา ไปสู่การปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตามหลักการของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551
2. เพื่อให้สถานศึกษาสามารถบริหารจัดการหลักสูตรสถานศึกษา ส่งเสริมและพัฒนา นักเรียนให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการเรียนรู้ มีทักษะในการคิดวิเคราะห์ และได้รับการพัฒนาเต็มตามศักยภาพ ตามความสนใจและถนัดของนักเรียนแต่ละบุคคล
3. เพื่อให้สถานศึกษาสามารถการบริหารจัดการเวลาเรียน และจัดกิจกรรม “ลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้” ได้อย่างเหมาะสม ทั้งด้านวิชาการ ด้านปฏิบัติ นักเรียนได้รับการพัฒนาเต็มตามศักยภาพตามความสนใจและถนัดของแต่ละบุคคล
4. เพื่อให้นักเรียนมีคุณภาพตามมาตรฐานการเรียนรู้ มีความสามารถในการคิด วิเคราะห์ พัฒนาตนเองตามความสนใจและความถนัดอย่างเต็มตามศักยภาพ และมีความสุขกับการเรียนรู้
5. เพื่อให้พ่อ แม่ ผู้ปกครอง และผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษามีความพึงพอใจ ในการจัดการศึกษาของโรงเรียนและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

ความหมาย “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้” เพื่อให้การนำนโยบาย “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้” ไปสู่การปฏิบัติมีความชัดเจนตรงกันสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (2559 : 1-8) จึงกำหนดความหมายของคำสำคัญ ไว้ดังนี้

1. ลดเวลาเรียน หมายถึง การลดเวลาเรียนภาควิชาการและการลดเวลาของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นผู้รับความรู้ เช่น การบรรยาย การสาธิต การศึกษาใบความรู้ ให้น้อยลง
2. เพิ่มเวลารู้ หมายถึง การเพิ่มเวลาและโอกาสให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง มีประสบการณ์ตรง คิดวิเคราะห์ ทำงานเป็นทีม และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างมีความสุขจากกิจกรรมสร้างสรรค์ที่หลากหลายมากขึ้น
3. การบริหารจัดการเวลาเรียน หมายถึง การจัดสัดส่วนเวลาของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นผู้รับความรู้ให้น้อยลง และเพิ่มเวลาของกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นผู้ลงมือปฏิบัติจริง และสร้างความรู้ด้วยตนเองมากขึ้น เพื่อให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาตามความสนใจ ความถนัดและความต้องการได้เพิ่มพูนทักษะการคิดวิเคราะห์ ทักษะชีวิต ความมีน้ำใจ การทำงานเป็นทีม และมีความสุขในการเรียนรู้

แนวการจัดกิจกรรม “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้” สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (2559 : 1-8) ได้สรุปแนวการจัด “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้” ไว้ดังนี้

ปัจจุบันนี้การเรียนรู้ของเด็กนักเรียนได้เปลี่ยนแปลงไป อันเนื่องมาจากมีแหล่งเรียนรู้สื่อและเทคโนโลยี เช่น Internet, Computer, Tablet หรือ Smart Phone และอื่น ๆ อีกมากมายที่นักเรียนสามารถใช้ในการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง และการเรียนรู้นี้ดังกล่าวนั้นไม่จำเป็นต้องจำกัดเฉพาะในห้องเรียนตามเวลาที่ครูกำหนด นักเรียนสามารถเรียนรู้ได้ทุกแห่ง ทุกเวลาทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียนตามความพร้อม ความสามารถของนักเรียน ครูผู้สอนต้องปรับวิธีการจัดการเรียนรู้ และนักเรียนต้องเปลี่ยนวิธีการเรียนรู้ของตนเอง จัดการเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญด้วยวิธีการที่หลากหลาย เช่น การจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการกลุ่ม (Group Process) การจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงาน (Project-Based Learning) เรียนรู้จากกิจกรรมการปฏิบัติจริง จากประสบการณ์ตรง ใช้คำถามเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์และสืบค้นข้อมูล นักเรียนมีทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตสามารถนำไปใช้ในชีวิตจริงได้ มีการจัดกิจกรรมโดยให้นักเรียนทุกคนได้เรียนรู้ร่วมกัน ครูจะเปลี่ยนบทบาทจากผู้สอนมาเป็นผู้อำนวยความสะดวกเป็นที่ปรึกษา ชี้แนะ ช่วยเหลือนักเรียนให้ประสบผลสำเร็จ และนักเรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง เรียนรู้เป็นทีมหรือจากกลุ่มเพื่อนมากขึ้น ซึ่งการเรียนรู้ลักษณะนี้ทำให้นักเรียนได้เรียนรู้อย่างมีความสุข ภายใต้แนวคิด ดังนี้

1. กิจกรรมเป็นทางเลือก สนองตอบความสนใจความถนัดของผู้เรียนอย่างหลากหลาย
 2. เรียนรู้หลักการ สร้างความรู้ผ่านกระบวนการและกิจกรรม (Process and Content)
 3. ลงมือปฏิบัติและสร้างความรู้ในบรรยากาศที่อบอุ่น อิสระ และปลอดภัย
 4. ปรับบทบาทครูจากการเป็นผู้สอนเป็นผู้ให้คำปรึกษาชี้แนะ (Coach & Mentor)
 5. ครูผู้สอนควรใช้วิธีการประเมินผลที่หลากหลาย และเป็นการประเมินตามสภาพจริง
- วิเคราะห์คุณภาพและพัฒนาการของนักเรียน มากกว่าการประเมินนักเรียนจากการสอบเท่านั้น

ทฤษฎีการเรียนรู้ที่สนับสนุนแนวคิด “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้” การจัดกิจกรรมลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้อาศัยทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ (Constructivist) ซึ่งเป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญกับตัวผู้เรียน เชื่อว่าผู้เรียนสามารถสร้างความรู้ได้ด้วยตนเอง จากการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นและสิ่งแวดล้อมอย่างกระตือรือร้นในลักษณะที่เป็นการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) โดยมีกรอบแนวคิดของทฤษฎีสรุปได้ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2559 : 8)

1. นักเรียนเป็นผู้สร้างความรู้ด้วยตนเอง และนักเรียนแต่ละคนสร้างความรู้ด้วยวิธีการที่ต่างกันอย่างรวมทั้งอาจแตกต่างกับแนวทางของผู้สอน
2. ประสบการณ์เดิมของนักเรียนเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการสร้างความรู้ใหม่และนักเรียนแต่ละคน มีความรู้และประสบการณ์เดิมที่ต่างกันไป
3. การมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม การมีประสบการณ์ตรง และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันของผู้เรียนมีส่วนช่วยในการสร้างความรู้ใหม่
4. ครูมีบทบาทในการจัดบริบทการเรียนรู้ ตั้งคำถามที่ท้าทายความสามารถ กระตุ้นสนับสนุนให้นักเรียนเกิดการสร้างความรู้ และให้ความช่วยเหลือนักเรียนในทุก ๆ ด้าน

ทั้งนี้ ทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ (Constructivist) มีสมมติฐานเกี่ยวกับการสร้างความรู้ของนักเรียน ดังนี้

1. มนุษย์สร้างความรู้ผ่านกิจกรรมการไตร่ตรอง การสื่อสาร และการอภิปราย ซึ่งทำให้พวกเขาสร้างประสบการณ์ในการแก้ปัญหา โดยมีแผนภาพโมเดลการเพิ่มพลังการเรียนรู้ของผู้เรียนในการอธิบายความอยากรู้อยากเห็นการมีปฏิสัมพันธ์ ความขัดแย้ง การไตร่ตรอง การจัดโครงสร้างใหม่ การสร้างพลังกับเพื่อนทางปัญญาการเรียนรู้ ดังนี้

1.1 ความอยากรู้อยากเห็นและความขัดแย้งเป็นกลไกสำคัญในการกระตุ้นให้นักเรียนอยากเรียน

1.2 การมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนเป็นองค์ประกอบที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งทางปัญญา

1.3 ความขัดแย้งทางปัญญานำมาซึ่งการไตร่ตรอง

1.4 การไตร่ตรองกระตุ้นให้เกิดการจัดโครงสร้างใหม่ทางปัญญา

1.5 จากข้อที่กล่าวข้างต้นเกิดเป็นวงจร โดยประสบการณ์ของนักเรียนมีผลต่อการเกิดของวงจรและวงจรนี้เองที่ทำให้นักเรียนสามารถสร้างพลังการเรียนรู้ให้กับตนเอง

2. การสร้างความรู้ของนักเรียนแต่ละคนแตกต่างกันและต่างจากที่ผู้สอนคาดหวัง ผู้สอนต้องยอมรับและจัดการที่จะสนับสนุนสิ่งที่ผู้เรียนคิด

3. องค์ประกอบสำคัญในการจัดการเรียนรู้ มีดังนี้

3.1 การรวบรวมสิ่งที่นักเรียนสร้างขึ้นให้เป็นไปในแนวทางที่ถูกต้อง

3.2 การสร้างแรงจูงใจภายในเป็นปัจจัยที่สำคัญในการสร้างความรู้

3.3 การวิเคราะห์ความคิดของนักเรียนในกระบวนการเรียนการสอน

ดังนั้น แนวการจัดการเรียนรู้ “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้” โดยใช้แหล่งการเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานนั้น ครูผู้สอนต้องใช้เวลาสอนเนื้อหาสาระให้น้อยลง แต่จัดเวลาส่งเสริมให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองให้มากขึ้น ครูผู้สอนต้องกระตุ้นให้นักเรียนสามารถสร้างความรู้ได้ด้วยตนเอง ซึ่งบทบาทการสอนของครูผู้สอนแม้จะน้อยลง แต่บทบาทที่เพิ่มมากขึ้นของครูผู้สอน คือ ต้องมีการวางแผนและออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอน เตรียมสื่อ แหล่งเรียนรู้ และเตรียมคำถามที่กระตุ้นให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองโดยยึดหลักการจัดกิจกรรม “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้” ดังนี้(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2559 : 7)

1. จัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มุ่งเพิ่มพูนทักษะการคิดวิเคราะห์ ทักษะชีวิต ทักษะการแก้ปัญหาการทำงานเป็นทีม สร้างเสริมคุณลักษณะ ค่านิยมที่ดีงามและความมีน้ำใจต่อกัน

2. จัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ครอบคลุมหลักองค์ 4 แห่งการศึกษา ได้แก่

2.1 ด้านพุทธิศึกษา คือ ความรอบรู้วิชาการที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตการศึกษาและการเรียนรู้

2.2 ด้านจริยศึกษา คือ การมีศีลธรรมจรรยาที่ดี มีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น มีความรับผิดชอบต่อนานที่และมีสานักที่ดีต่อส่วนรวม

2.3 ด้านหัตถศึกษา คือ ความรู้และทักษะในการทำงาน มีความคิดสร้างสรรค์ มีทัศนคติที่ดีต่องาน และเห็นคุณค่าของการทำงาน

2.4 ด้านพลศึกษา คือการมีสุขภาพแข็งแรง การกินอาหารที่ถูกต้อง และการออกกำลังกายให้เหมาะสม รวมทั้งความสะอาดและการสุขาภิบาล

3. จัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สนองตอบความสนใจ ความถนัด และความต้องการของผู้เรียนทุกคน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

4. จัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เพิ่มโอกาสให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริงมีประสบการณ์ตรง สร้างความรู้ด้วยตนเอง และเรียนรู้อย่างมีความสุข

5. จัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีความหมายและเชื่อมโยงกับชีวิตจริงของผู้เรียน ใช้ชุมชน ภูมิปัญญา สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยีสารสนเทศรอบตัวเป็นแหล่งเรียนรู้

6. จัดกิจกรรมการเรียนรู้เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้วางแผน คิดวิเคราะห์ อภิปราย สรุปความรู้นำเสนอ จุดประกายความคิด สร้างแรงบันดาลใจ สร้างความมุ่งมั่นเพื่อแสวงหาความรู้ การแก้ปัญหาและสร้างสรรค์นวัตกรรม

7. จัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับ บิดามารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

8. จัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม เป็นการเรียนรู้ในระหว่างการทำงานที่ทุกคนในทีมเน้นความเป็นระบบ มีวิจรรย์ญาณร่วมกันตลอดเวลาว่ากำลังทำอะไร จะทำให้ดีขึ้นอย่างไร แลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูล มีความสามัคคี ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ความเป็นผู้นำผู้ตามที่ดี

9. จัดกิจกรรมเรียนรู้ควบคู่กับการประเมินผลการเรียนรู้ที่เน้นการประเมินตามสภาพจริง (Authentic Assessment) โดยใช้เทคนิควิธีการประเมินสภาพจริงที่หลากหลาย ที่ให้ความสำคัญกับการประเมินผลการปฏิบัติ (Performance Assessment)

จากหลักการดังกล่าวครูจะต้องเปลี่ยนบทบาทโดย จากเดิมที่คอยสอนเนื้อหา สาระ ใช้เวลาในชั้นเรียนมาก สั่งการให้นักเรียนได้ทำตามที่ครูกำหนด มาเป็นผู้ที่คอยอำนวยความสะดวก ลดเวลาเรียนเนื้อหาในชั้นเรียนให้น้อยลง และส่งเสริม กระตุ้นให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง และเรียนรู้กับกลุ่มเพื่อนมากขึ้น เพิ่มเวลารู้จากสื่อเทคโนโลยีและแหล่งเรียนรู้ หรือกิจกรรมสร้างสรรค์ต่าง ๆ ที่ครูจัดให้ทั้งในและนอกห้องเรียน ตามความถนัดความสนใจและความต้องการของนักเรียน ซึ่งมีประเด็นสำคัญที่ครูผู้สอนต้องคำนึงถึงในการจัดการเรียนรู้ “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้” ดังนี้

1. ครูผู้สอนต้องเข้าใจแนวคิดที่ว่า ผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตัวเอง โดยเชื่อมโยงความรู้เดิมที่มีอยู่ภายในเข้ากับการได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ดังนั้นครูจึงควรนำแนวคิดนี้ไปพัฒนางานแผนการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อให้นักเรียนเกิดความรู้ที่คงทนและเกิดทักษะที่ต้องการ

2. ครูผู้สอนต้องตระหนักว่าในการจัดการศึกษาแก่นักเรียนนั้น ควรส่งเสริมให้นักเรียนเกิดความสนใจในการเรียนรู้ และมีพลังในการเรียนรู้ ไม่ใช่เน้นแต่เพียงเนื้อหา ความรู้ที่จะสอนเท่านั้น

3. ครูมีบทบาทเป็นผู้แนะนำ สร้างบรรยากาศและจัดสถานการณ์ที่กระตุ้นให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง มากกว่าการเรียนรู้จากคำบอกของผู้สอน

4. ครูต้องจัดกิจกรรมให้เชื่อมโยงระหว่างผู้เรียนด้วยกัน ผู้เรียนกับครู และครูภายในสถานศึกษาเดียวกันหรือต่างสถานศึกษา ระหว่างสถานศึกษา และสถานศึกษากับชุมชน เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมในการเรียนรู้ที่เป็นประโยชน์ ให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติอันจะก่อให้เกิดประสบการณ์ตรงกับนักเรียน

5. ครูมีบทบาทในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในลักษณะการเรียนรู้แบบร่วมมือระหว่างนักเรียนกับครูและนักเรียนกับนักเรียนด้วยกัน เพื่อฝึกทักษะการทำงานเป็นทีม การเรียนรู้ด้วยตนเอง และทักษะสำคัญอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

6. ครูออกแบบ สร้างสรรค์กิจกรรมการเรียนรู้ จัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ด้วยตนเองของผู้เรียนมากกว่าการเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้หน้าห้องเพียงอย่างเดียว

7. ครูผู้สอนควรสอนให้นักเรียนเกิดความเข้าใจเกี่ยวกับบทโนทัศน์ และแนวคิดที่สำคัญมากกว่าการท่องจำได้

8. ครูผู้สอนควรกระตุ้นให้นักเรียนเห็นคุณค่า มีทัศนคติที่ดี และสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง มากกว่าที่จะนำความรู้ไปใช้ในการสอบเท่านั้น

9. ครูผู้สอนควรสอนให้นักเรียนเห็นภาพรวมของเนื้อหาและเข้าใจการเชื่อมโยงกันของเนื้อหามากกว่าที่จะสอนเนื้อหาแยกกันเป็นเรื่องๆ

10. เน้นที่กระบวนการของการเรียนรู้ของนักเรียนมากกว่าการเน้นไปที่ผลการเรียนรู้เพียงอย่างเดียว

11. ส่งเสริมให้นักเรียนคิดอย่างมีวิจารณญาณโดยการใช้คำถามกระตุ้น มากกว่าการให้นักเรียนปฏิบัติตามคำสั่งเท่านั้น

12. ครูเอาใจใส่ผู้เรียนเป็นรายบุคคล และแสดงความเมตตาต่อผู้เรียนอย่างทั่วถึง

13. ครูจัดกิจกรรมและสถานการณ์เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนได้แสดงออกและคิดอย่างสร้างสรรค์

14. ครูส่งเสริมให้ผู้เรียนฝึกคิด ฝึกทำ และฝึกปรับปรุงตนเอง

15. ครูส่งเสริมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกลุ่ม พร้อมทั้งสังเกตส่วนดีและปรับปรุงส่วนด้อยของผู้เรียน

16. ครูใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายและเชื่อมโยงประสบการณ์กับชีวิตจริงเพื่อฝึกการคิดการแก้ปัญหา และการค้นพบความรู้

17. ส่งเสริมให้นักเรียนมีความกระตือรือร้นและเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง มากกว่าการที่นักเรียนเรียนรู้จากการทำแบบฝึกหัดและท่องจำ

18. คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลของนักเรียน ทั้งในด้านความเหมาะสมกับนักเรียนมากกว่าการใช้วิธีสอนแบบเดียวกันกับนักเรียนทั้งหมดทุกคน

19. ใช้วิธีการประเมินผลที่หลากหลาย และเป็นการประเมินตามสภาพจริง ในการวิเคราะห์คุณภาพและพัฒนาการของนักเรียนมากกว่าการประเมินนักเรียนจากการสอบเท่านั้น

ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2544 : 7-8) ที่มุ่งเน้นให้มีการจัดการเรียนรู้โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ และได้กล่าวถึงการมีบทบาทร่วมกันระหว่างผู้สอนและผู้เรียนไว้ว่าผู้สอนจะต้องศึกษาค้นคว้า วิจัยให้มีความรู้ความสามารถในการจัดการเรียนรู้ ออกแบบการจัดการเรียนรู้โดยยึดผู้เรียนเป็นหลักจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการวิจัย เพื่อการพัฒนาและปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนของตน สร้างบรรยากาศ และสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ โดยยึดหลักว่า ทุกสถานที่ ทุกแห่งเป็นแหล่งเรียนรู้ และทุกสิ่งที่เป็นสื่อการเรียนรู้ทั้งสิ้น ให้อิสระแก่ผู้เรียนในการแสวงหาความรู้ พัฒนาความคิด ด้วยการลงมือปฏิบัติจริง ให้คำปรึกษา แนะนำเสริมแรง และเป็นตัวแบบที่ดี เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ยอมรับและพัฒนาตนเองไปสู่การเป็นบุคคลแห่ง การเรียนรู้ และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ โดยการศึกษา ค้นคว้า คิดวิเคราะห์ ลงมือปฏิบัติ และสรุปองค์ความรู้ด้วยตนเอง มีอิสระในการเรียนรู้สิ่งที่ตนสนใจ และให้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ แสดงออกถึงการเกิดพฤติกรรมการเรียนรู้ใน 5 ด้าน (5ส) ได้แก่ **สติปัญญา-ความรู้ความคิด ความสนใจ-กระตือรือร้นและตั้งใจเรียน การสืบเสาะ** ค้นคว้าหาข้อมูลหรือความรู้ **การนำเสนอ** ถ่ายทอดความรู้ที่ได้รับให้ผู้อื่นเข้าใจ **การสร้างสรรค์** บุรณาการและประยุกต์ความรู้ที่ได้รับไปใช้ในชีวิตจริงหรือสถานการณ์ใหม่ตามความเหมาะสม

จากข้อมูลที่สรุปมาดังกล่าวจึงเป็นประเด็นสำคัญที่ครูผู้สอนต้องคำนึงถึงในการจัดกิจกรรม“ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้”โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการสอนและพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน คือใช้เวลาสอนเนื้อหาสาระให้น้อยลง กระตุ้นให้ผู้เรียนสามารถสร้างความรู้ได้ด้วยตนเอง จัดเวลาส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองในลักษณะที่ เป็นการเรียนรู้ในเชิงรุก (Active Learning) ผู้เรียนมีความกระฉับกระเฉง กระตือรือร้นในการเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติจริง และมีส่วนร่วมในการเรียนรู้เป็นทีมให้มากยิ่งขึ้น หากมีการปฏิบัติอย่างจริงจังย่อมส่งผลต่อการยกระดับพัฒนาคุณภาพการศึกษาโดยรวมให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

แนวทางการบริหารจัดการ “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้”

การกำหนดกิจกรรม “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้” ที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดให้สถานศึกษาพิจารณาใช้แนวทางในการบริหารจัดการ เพื่อกำหนดกิจกรรมที่สอดคล้องกับบริบทและศักยภาพของสถานศึกษา สรุปได้ดังภาพที่ 2.2

ภาพที่ 2.2 แนวทางในการบริหารจัดการเพื่อกำหนดกิจกรรมที่สอดคล้องกับบริบทและศักยภาพ
ของสถานศึกษา

แหล่งที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (2559 : 7)

บทบาทของผู้เกี่ยวข้องในระดับสถานศึกษา

เพื่อให้การดำเนินการขับเคลื่อนนโยบาย “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้” ให้ประสบผลสำเร็จ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (2558 : 7) ได้กำหนดบทบาทของผู้เกี่ยวข้องในระดับสถานศึกษาไว้ดังนี้

ผู้บริหารสถานศึกษา

1. เป็นผู้นำการขับเคลื่อนนโยบาย “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้” ระดับโรงเรียน และการบริหารจัดการเวลาเรียนที่เอื้อต่อการ “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้”
2. อำนวยความสะดวก ปรับปรุงและพัฒนาปัจจัยต่าง ๆ ให้มีความพร้อมในการปฏิบัติ
3. ประสานและแสวงหาความร่วมมือจากชุมชน แหล่งเรียนรู้นอกสถานศึกษาและภูมิปัญญาต่าง ๆ มาร่วมในการบริหารจัดการเวลาเรียน การจัดการเรียนรู้ และการจัดกิจกรรม “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้”
4. นิเทศ กำกับ ติดตาม อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง
5. จัดเวทีเสวนาทบทวนหลังการปฏิบัติงาน (After Action Review : AAR)
6. นำผลการทบทวนหลังการปฏิบัติงาน และผลการประเมินไปใช้ในการพัฒนาการบริหารจัดการเวลาเรียนและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ให้ส่งผลต่อคุณภาพของผู้เรียน

ครูผู้สอน

1. วิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคลและจัดทำฐานข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับความสนใจ ความถนัดและความต้องการ จำแนกเป็นระดับชั้นเรียน และเป็นรายบุคคล
2. ออกแบบกิจกรรม เพิ่มเวลารู้ สื่อ แหล่งเรียนรู้ การวัดและประเมินผล หลักการและแนวทางการจัดกิจกรรม “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้”
3. จัดการเรียนรู้และจัดกิจกรรม “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้” โดยเน้นการสร้างแรงจูงใจนักเรียนให้มีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ จัดการเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ และกิจกรรมการเรียนรู้อย่างหลากหลาย
4. ร่วมเสวนา ทบทวนหลังการปฏิบัติ และนำผลการพัฒนามาจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง
5. ประเมินและพัฒนาผู้เรียนเต็มตามศักยภาพของนักเรียนแต่ละคน
6. ร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง
7. รายงานผลการเรียนรู้ของนักเรียน

ผู้เรียน

1. สนใจและเข้าร่วมกิจกรรมตามตารางเรียน และวิธีการเรียนรู้ที่กำหนดอย่างกระตือรือร้น และสนองตอบต่อกิจกรรมเต็มตามศักยภาพและขีดความสามารถของตนเอง
2. สำรวจความสนใจ ความต้องการ และศักยภาพของตนเองเพื่อวางแผนการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง
3. ค้นหาความถนัด ความต้องการของตนเอง
4. ฝึกฝน พัฒนาเพิ่มพูนความสามารถของตนเอง
5. ประเมินและปรับปรุงวิธีการเรียนรู้และผลการเรียนรู้ของตนเองอย่างต่อเนื่อง
6. ให้ข้อมูลป้อนกลับในการปรับปรุงพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของครูผู้สอน
7. ร่วมนำเสนอผลการเรียนรู้ของตนเองอย่างภาคภูมิใจ

ผู้ปกครอง

1. ส่งเสริม สนับสนุน ผู้เรียนในการปฏิบัติกิจกรรม “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้” และให้ความร่วมมือกับโรงเรียน ในการดำเนินการตามนโยบาย “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้”
2. ให้ข้อมูลป้อนกลับในการปฏิบัติกิจกรรม “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้” ของผู้เรียน
3. ประเมินความก้าวหน้าการปฏิบัติกิจกรรมของผู้เรียน และร่วมชื่นชมผลงานของ

ผู้เรียน

จากแนวทางปฏิบัติที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานเสนอไว้ดังกล่าวผู้วิจัยได้นำมาประยุกต์ใช้ในการจัดทำคู่มือการจัดกิจกรรมลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้ และให้นักศึกษาใช้เป็นแนวทางในฝึกออกแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาเป็นฐานและได้บูรณาการเข้าไปในบทเรียนของรายวิชา CI 3508 แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในบทที่ 5 และในการนำกิจกรรมไปใช้ในชั้นเรียนนั้น ได้กำหนดให้นักศึกษาร่วมกันคิดออกแบบกิจกรรมลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานคนละ 1 กิจกรรม โดยใช้เกณฑ์ในการพิจารณาจัดระดับคุณภาพซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นและผ่านการพิจารณาจากผู้เชี่ยวชาญมาแล้ว

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่าการบูรณาการงานบริการวิชาการกับการเรียนการสอนนั้นยังมีจำนวนน้อย และมีความหลากหลายในการปฏิบัติ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการของสถาบันหรือหน่วยงาน ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาและนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัยพอสรุปได้ดังนี้

ดนัย บัวสถาพร (2550) ได้ดำเนินการพัฒนาการวิจัยในชั้นเรียนโดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนในเครือสังฆมณฑลราชบุรี พบว่า กระบวนการพัฒนาประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ 1) การสร้างความตระหนักในปัญหาการมีส่วนร่วมร่วมกัน 2) ร่วมวางแผนและกำหนดทางเลือก ได้แก่ แผนปฏิบัติงานการพัฒนาวิจัยในชั้นเรียน 3) ร่วมลงมือปฏิบัติตามแผนปฏิบัติงานการพัฒนางานวิจัย 4) ร่วมประเมินผลและรายงานผล

นริศรา มหาวรรณ (2550) ได้ทำการศึกษาผลการสอนแบบบูรณาการ โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนเป็นสื่อในสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ เรื่อง เมืองบ้านโป่งน้ำร้อน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนบ้านโป่งน้ำร้อน สำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาเชียงราย เขต 1 พบว่า แผนการเรียนรู้แบบบูรณาการโดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนเป็นสื่อ เรื่อง เมืองบ้านโป่งน้ำร้อนทั้ง 8 แผนมีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ 80/80 ที่ตั้งไว้ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของ นักเรียน ชั้น ประถมศึกษาปีที่ 4 สาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ เรื่อง เมืองบ้านโป่งน้ำร้อนที่เรียนโดยใช้แผนการเรียนรู้แบบบูรณาการโดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนเป็นสื่อมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานที่โรงเรียนตั้งไว้ ในด้านเจตคติของนักเรียนมีระดับเจตคติในเชิงบวกทั้งในด้านบทบาทผู้เรียน ด้านกิจกรรมการเรียนรู้และด้านบทบาทของครูผู้สอน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการโดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนเป็นสื่อเรื่อง เมืองบ้านโป่งน้ำร้อน ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมใช้สื่อการเรียนรู้ที่หลากหลาย นำเอาแหล่งเรียนรู้รอบตัวมาใช้ให้เกิดประโยชน์ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองเชื่อมโยงกับชีวิตจริงผู้เรียนสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงในชีวิตประจำวัน

กมลรัตน์ เทอร์เนอร์ ธัญญวลัย บุญประสิทธิ์และ สุนทรี ภิญโญมิตร (2553) ได้ศึกษาผลการจัดการเรียนการสอนวิชาภาษาอังกฤษ สำหรับนักศึกษาพยาบาล โดยบูรณาการกับโครงการบริการวิชาการ ผลการศึกษาพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาอยู่ในระดับดี สมรรถนะการใช้ภาษาอังกฤษของนักศึกษาตามการรับรู้ของนักศึกษาก่อนเรียนอยู่ในระดับต่ำ และหลังเรียนอยู่ในระดับปานกลาง สำหรับอาจารย์รับรู้สมรรถนะของนักศึกษาในระดับปานกลางทั้งก่อนเรียนและหลังเรียน ค่าเฉลี่ยสมรรถนะการใช้ภาษาอังกฤษ หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ค่าเฉลี่ยคะแนนความพึงพอใจในการเรียนวิชาภาษาอังกฤษ2ของนักศึกษาอยู่ในระดับมาก

เรณูวัฒน์ โคตรพัฒน์ ณฐพร คำศิริรักษ์ วีระชัย อิ่มน้ำขาว ชชาติ ไทยเจริญ และ กิตติศักดิ์ ไกรจันทร์ (2554) ได้ศึกษาผลการบูรณาการการจัดการเรียนการสอนวิชาการควบคุมยาสูบกับวิชาปฏิบัติการพยาบาลครอบครัวและชุมชน 2 สำหรับนักศึกษาพยาบาลศาสตร์ชั้นปีที่ 4 วิทยาลัยพยาบาลศรีมหาสารคาม พบว่า สื่อการเรียนรู้ชุดที่ 8 การประสานความร่วมมือเป็นเครือข่ายเพื่อการควบคุมยาสูบ มีความคิดเห็นระดับมากที่สุด ผลการประเมินความคิดเห็นของประชาชนต่อการ

บริการเยี่ยมบ้านให้คำแนะนำการควบคุมยาสูบของนักศึกษาภาพรวม พบว่าผู้รับบริการเยี่ยมบ้านมีความคิดเห็นในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด การบูรณาการทำให้เกิดผลดีกับทั้งสองวิชา

สายสมร เฉลยกิตติ จุฑารัตน์ บันดาลสิน กุสุมา กังหลีและพรณา คำพราว (2557) ได้ดำเนินการวิจัยเรื่อง การศึกษาการบูรณาการบริการวิชาการกับการจัดการเรียนการสอนรายวิชาการศึกษาทั่วไปเพื่อการพัฒนาบุษย์ต่อการมีจิตอาสาและความสุขในการเรียนของนักเรียนพยาบาลชั้นปีที่ 1 วิทยาลัยพยาบาลกองทัพบก พบว่า คะแนน จิตอาสาโดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด เรียงลำดับได้ดังนี้ ด้านความมีน้ำใจ ($\bar{X} = 4.51$, S.D. = .61) ด้านความสามัคคี ($\bar{X} = 4.47$, S.D. = .61) ด้านความเสียสละ ($\bar{X} = 4.46$, S.D. = .59) ด้านการทำงานเป็นทีม ($\bar{X} = 4.42$, S.D. = .63) ด้านความรับผิดชอบ ($\bar{X} = 4.33$, S.D. = .66) และด้านการคิดวิเคราะห์ ($\bar{X} = 4.18$, S.D. = .64)

สุกัญญา งามบรรจง (2559) ได้ดำเนินการวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างทักษะในศตวรรษที่ 21 ผ่านกิจกรรมลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานผลการวิจัยพบว่า 1. รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างทักษะในศตวรรษที่ 21 ผ่านกิจกรรม ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ที่พัฒนาขึ้นมีองค์ประกอบ ได้แก่ 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) กระบวนการ จัดการเรียนรู 4) การวัดและประเมินผล 5) ปัจจัยสนับสนุน 6) เงื่อนไขสำคัญในการนำรูปแบบไปใช้ โดย ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ 1 เกิดแรงบันดาลใจ (Inspire) ขั้นที่ 2 เลือกสนใจตามถนัด (Choose) ขั้นที่ 3 เป้าหมายชัดปฏิบัติตามแผน (Aim & Act) ขั้นที่ 4 สะท้อน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Reflect) ขั้นที่ 5 การยกระดับสู่คุณภาพ (Enhance) ประสิทธิภาพของรูปแบบการจัด กระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างทักษะในศตวรรษที่ 21 ผ่านกิจกรรมลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้มีความเหมาะสมเป็นไปได้และเป็นประโยชน์โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก 2. ประสิทธิภาพของรูปแบบการจัด กระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างทักษะในศตวรรษที่ 21 ผ่านกิจกรรม ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด ดังนี้ 2.1 ผู้เรียนที่ผ่านการจัดกระบวนการเรียนรู้ด้วยรูปแบบการจัด กระบวนการเรียนรูดังกล่าว มีทักษะในศตวรรษที่ 21 ได้แก่ 1) ความสามารถในการคิดเกี่ยวกับการคิดแก้ปัญหา การคิดสร้างสรรค์ และนวัตกรรม 2) ความสามารถในการทำงานเกี่ยวกับทักษะการสื่อสาร และการร่วมมือทำงานเป็นทีม 3) ความสามารถในการใช้เครื่องมือการทำงานเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสารสนเทศ การรู้เท่าทันสื่อ และ การรู้เท่าทันเทคโนโลยีสารสนเทศ และ 4) การประพฤติและปฏิบัติในการดำรงชีวิตเกี่ยวกับเป็นพลเมือง และพลโลก ความรู้ ทักษะ และเจตคติอยู่ในระดับมากทุกด้าน 2.2 ผลการประเมินความสุขในการเรียนรู้ พบว่า ผู้เรียนให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรม ต่าง ๆ มีความกระตือรือร้นในการหาความรู้เพิ่มเติมทั้งในและนอกห้องเรียน กล้าแสดงควม

คิดเห็น ในมุมมองที่แตกต่างกันด้วยความมั่นใจ แสดงแนวคิดที่แปลกใหม่หลากหลายในการแก้ปัญหา ผู้เรียน มีการนำเสนอเหตุผลในการเรียนรู้และท้าทาย นำเสนอผลงานจากการระดมความคิด การวิพากษ์และให้ ข้อเสนอแนะ นอกจากนี้ผู้เรียนสามารถปรับตัวในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ดี มีความประทับใจที่ได้เรียนรู้ และฝึกทักษะรวมทั้งสามารถนำมาเป็นแนวทางในการเรียนรู้ของตนเอง 2.3 ครู มีความคิดเห็นหลังทดลองใช้รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างทักษะ ในศตวรรษ ที่ 21 ผ่านกิจกรรมลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และสามารถนำไปใช้ได้จริง มีกระบวนการที่เป็นขั้นตอน

สมจินดา ชมพูนุท และวรรณเพ็ญ อินทร์แก้ว (2560) ได้ดำเนินการวิจัยเรื่องการบูรณาการ บริการวิชาการกับการเรียนการสอนวิชาปฏิบัติการพยาบาลเลือกสรร สาขาการพยาบาลอนามัยชุมชน ผลการศึกษาพบว่า 1) ภายหลังเข้าร่วมโครงการสมรรถนะการปฏิบัติการพยาบาล ทุกสมรรถนะมีค่า เพิ่มขึ้น อยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ยโดยรวมเท่ากับ 4.58 สำหรับทัศนคติการให้บริการสุขภาพและการปฏิบัติงานในชุมชน โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.29 2) คะแนนเฉลี่ยสมรรถนะ การปฏิบัติการพยาบาลหลังการเข้าร่วม โครงการบริการวิชาการกับการเรียนการสอนมากกว่าก่อน เข้าร่วมโครงการ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .01$) ทั้ง สมรรถนะรายด้านและโดยรวม และ 3) คะแนนเฉลี่ยทัศนคติการให้บริการสุขภาพและการปฏิบัติงานในชุมชน หลังการเข้าร่วมโครงการ บริการวิชาการกับการเรียนการสอนมากกว่าก่อนเข้าร่วมโครงการ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .001$)

วิรัช วรรณรัตน์ (2560) ได้ดำเนินการศึกษาเรื่อง ผลการดำเนินงานการจัดกิจกรรม ลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้ โครงการพัฒนาคุณภาพการศึกษาโดยมีมหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิเป็นพี่เลี้ยง ผล การศึกษาสรุปผลได้ว่า 1) รูปแบบการจัดกิจกรรมลดเวลา เรียนเพิ่มเวลารู้ของโรงเรียน จัดเป็นกลุ่ม ฐานกิจกรรมตามกลุ่มหมวดกิจกรรมของแต่ละช่วงชั้นมีครู แต่ละช่วงชั้นเป็นคณะท างาน มีครู ผู้รับผิดชอบและประสานกิจกรรมของช่วงชั้นในการด าเนินงาน การจัดกิจกรรมเริ่มตั้งแต่การเตรียม งาน การด าเนินงานการก ากับติดตามงานและการสรุปผลการ ด าเนินงาน มีการรวบรวมข้อมูล หลักฐานการดำเนินงาน ภาพกิจกรรมและผลงานสรุปเป็นแฟ้มเอกสาร ผลงานตามฐานกิจกรรมของ แต่ละช่วงชั้น 2) ความคิดเห็นต่อผลการจัดกิจกรรมของโรงเรียนในภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ย 4.58 และความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมของโรงเรียนในภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ย 3.47 3) การดำเนินกิจกรรมโครงการของมหาวิทยาลัยที่เป็นพี่เลี้ยง มีแผน งานและดำเนิน กิจกรรมตามแผน มีการติดตามความก้าวหน้าเป็นระยะ มีการสรุปผลการดำเนินกิจกรรม โครงการ ตามแผนดำเนินงานกิจกรรมและตามระยะเวลาการปฏิบัติงาน พร้อมมีการรายงาน ความก้าวหน้า และสรุปผลการดำเนินงานต่อเครือข่าย ตามระยะเวลาและเมื่อสิ้นสุดกิจกรรมโครงการ

จุฑามาศ สุธาพนธ์ และธีระดา ภิญโญ (2560) ได้วิจัยเรื่อง แนวทางการบริหารกิจกรรมการเรียนรูตามนโยบาย “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้” ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองบัวรี เขต 2 ผลการวิจัยพบว่า การบริหารกิจกรรมการเรียนรู้ตามนโยบาย “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้” โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก และครูที่สอนในโรงเรียนที่มีขนาดต่างกัน มีการบริหารกิจกรรมการเรียนรู้โดยภาพรวม ตามมโครงสร้างเวลาเรียนและตารางเรียนด้านรูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้ด้านรูปแบบการดำเนินกิจกรรม ด้านสื่อและแหล่งการเรียนรู้ และด้านการวัดและประเมินผล แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ0.05. โดยมีแนวทางการบริหารกิจกรรมการเรียนรู้ คือ การเตรียมความพร้อมของผู้สอน และการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมทักษะการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน

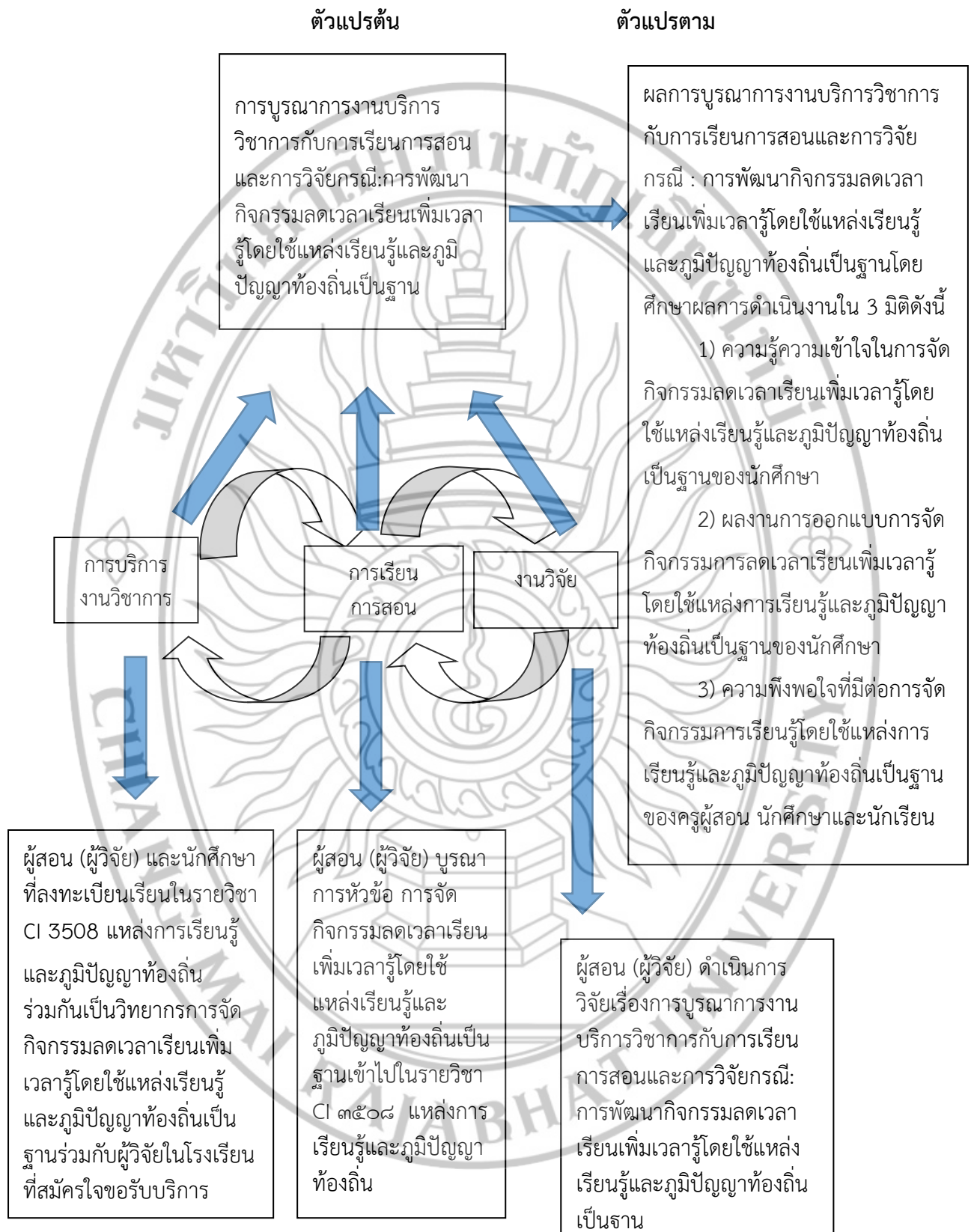
ประวิทย์ ประมาน (2560) ได้ดำเนินการวิจัยเรื่องรูปแบบกิจกรรมการลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ในโรงเรียนกองทุนการศึกษา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัย พบว่า (1) รูปแบบกิจกรรมการลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ในโรงเรียน กองทุนการศึกษา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีองค์ประกอบ 6 ด้าน คือ ด้านนโยบายการจัดกิจกรรมลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้ด้านบทบาทของครูผู้สอนในสถานศึกษา ด้านกิจกรรมที่สถานศึกษาได้จัดให้กับนักเรียน ด้านขั้นตอนการจัด โครงการกิจกรรมลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ด้านการประเมินความสำเร็จของกิจกรรม และด้านผลการปฏิบัติหรือ ผลลัพธ์ของโครงการ (2) ระดับความพึงพอใจของนักเรียนต่อกิจกรรมการลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ในโรงเรียน กองทุนการศึกษา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นักเรียนมีระดับความพึงพอใจต่อหมวดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนอยู่ในเกณฑ์ ปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.21 หมวดการสร้างเสริมสมรรถนะและการเรียนรู้อยู่ในเกณฑ์ปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 3.49 หมวดการสร้างเสริมคุณลักษณะและค่านิยมอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.49 หมวดการ สร้างเสริมทักษะการทำงาน การดำรงชีพและทักษะชีวิตอยู่ในเกณฑ์มาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.63 และหมวดประเด็น รายละเอียดอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องอยู่ในเกณฑ์มาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.52

จากงานวิจัยข้างต้น จะเห็นได้ว่าการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบูรณาการการจัดการเรียนการสอนและการวิจัยมีความหลากหลายในเชิงปฏิบัติ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทขององค์กรหรือสถาบันการศึกษาที่จะกำหนดนโยบาย แผนยุทธศาสตร์และเป้าหมายในการดำเนินการ ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางและประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพบริบทของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่และโรงเรียนในเขตพื้นที่ที่ขอรับบริการและสนองต่อความต้องการของสถานศึกษาและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง โดยคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดที่จะเกิดขึ้นกับนักศึกษา ผู้เรียนและคณะครูในโรงเรียนผู้รับบริการเป็นหลักและได้เสนอเป็นกรอบแนวคิดของโครงการวิจัยไว้ ดังนี้

กรอบแนวคิดของโครงการวิจัย

การบูรณาการงานวิชาการกับการเรียนการสอนและงานวิจัย นอกจากได้ทำประโยชน์ให้กับสังคมแล้ว ผู้วิจัยยังได้ข้อมูลป้อนกลับมาพัฒนาและปรับปรุงการสอนของตนเอง ตลอดจนหนังสือหรือตำราที่ใช้ประกอบการสอน นักศึกษาที่เข้าร่วมโครงการได้เพิ่มพูนความรู้ ทักษะและมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์และได้รับประสบการณ์ตรงอันจะนำไปสู่การพัฒนาหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน ในรายวิชา CI 3508 แหล่งการเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่อย่างต่อเนื่องและเป็นการต่อยอดความรู้ที่ได้จากการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในวงกว้างได้มากยิ่งขึ้น ครูผู้สอนในโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการได้รับการบริการวิชาการความรู้ในลักษณะการเป็นเครือข่ายร่วมพัฒนาองค์ความรู้ ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญของการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในภาพรวม โดยมีกรอบแนวความคิดในการวิจัย ดังภาพที่ 2.3

ภาพที่ 2.3 กรอบแนวคิดในการวิจัย